

VERONICA TURCUȘ*
ȘERBAN TURCUȘ**

NEGOCIERI PRIVIND REDESCHIDERA BISERICII ITALIENE DIN BUCUREȘTI ÎN TIMPUL REGIMULUI ATEOCRAT

Biserica Italiană din București¹ a fost închisă la începutul anilor '50, în contextul deteriorării raporturilor româno-italiene din perioada respectivă și a înghețării celor cu

* Cercetător științific, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Academia Română – Filiala Cluj-Napoca.

** Conf. univ. habil. dr., Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

¹ Biserica a fost construită, în perioada 19 august 1915 – 2 iulie 1916, pentru nevoile de cult ale comunității italiene din București, sprijinită – în inițiativa ridicării unui lăcaș religios propriu, în condițiile sosirii unui preot italian în capitala României – de către ambasadorul Regatului Italiei la București, baronul Carlo Fasciotti. Arhitectura Bisericii Italiene din capitala României a fost inspirată de stilul bisericilor din nordul Peninsulei, caracteristică fiind tratarea exteriorului edificiului *in cotto*, în conformitate cu specificul romanului lombard și a goticului timpuriu din regiune, pentru care cărămida reprezenta principalul material de construcție. Ridicată după planurile arhitecților Mario Stoppa și Giuseppe Tiraboschi, care adăugau amintitului stil și elemente Art Déco, și pictată de Carlo Donati, biserica a fost sfințită, la 2 iulie 1916, cu hramul Preasfântului Mântuitor, de către arhiepiscopul Raymund Netzhammer și l-a avut ca prim paroh pe părintele Antonio Mantica (Vicenza, 17 ianuarie 1871 – Bevadoro, 18 iunie 1958), fost misionar în Sudan și care a fost trimis în anul 1914 de episcopul de Vicenza, Ferdinando Rodolfi – sprijinitor în anii respectivi ai luptei italiene pentru unitate –, la București, pentru a păstori spiritual comunitatea italiană de aici. De reținut că, în mai 1900, episcopul de Cremona, Geremia Bonomelli, interesat îndeosebi de problema asistenței spirituale a emigrației italiene – în anul 1896 a promulgat chiar o pastorală pe amintita temă, *L'Emigrazione* – a fondat „Opera di assistenza per gli italiani emigrati in Europa”, numită apoi „Opera Bonomelli”, destinată să ofere emigranților italieni asistență materială și religioasă, prin grija atât a unui personal laic, cât și a misionarilor. Inițiativa a fost apoi suprimată în 1928 de Sfântul Scaun în contextul repetatelor tendințe ale regimului fascist de ingerință în activitatea operei, pe fundalul politicii decretate de Mussolini, de limitare a continuei expatrieri a italienilor, cu scopul de a face din Italia o veritabilă putere demografică. Ar fi de reținut că Biserica Italiană din București, inițial în subordonarea strictă a structurilor Bisericii Romane și depinzând de Catedrala „Sf. Iosif”, a dobândit la 20 mai 1928 autonomie canonică, baza sa materială trecând în proprietatea statului italian. După peste treizeci de ani de pastorat în fruntea comunității dedicată Preasfântului Mântuitor (SS. Redentore), Antonio Mantica a fost arestat la 17 decembrie 1948: pe cale de a fi expulzat, hotărârea fiind amânată însă la intervenția lui Gala Galaction. La 27 decembrie 1949, părintele Mantica a fost convocat și reținut de Ministerul de Interne de la București, urmărindu-se ca preotul să părăsească România și să declare că făcea aceasta de bună voie, și nu în urma unei expulzări. După plecarea sa din București, la 7 februarie 1950, regentul Nunțiatirii Gerald O'Hara a încredințat funcția de rector al Bisericii Italiene din capitala României părintelui Clemente Gatti, fost profesor la Colegiul franciscan de la Hunedoara, vreme de patru ani, din 1909, apoi capelan militar în Primul Război Mondial, revenit în Transilvania în 1937. Vezi Gianfausto Rosoli, *L'opera Bonomelli e l'azione di Rodolfi a favore degli emigrati*, în *Tradizione e innovazione nella pastorality di Ferdinando Rodolfi, vescovo di Vicenza, 1911–1943. Atti del Convegno di studio, Vicenza, 23–24 aprile 1993*, a cura di Tullio Motterle, Vicenza, Tipografia Rumor Editrice, 1996, p. 32–53 (*Fonti e studi di storia veneta*, 22); Livio Bordin, Livio Zancan, *Il vescovo Ferdinando Rodolfi e l'opera Bonomelli per gli italiani emigrati in Europa: Svizzera, 1911: le famose vie ferree sotterranee; nel vertice della prima guerra mondiale 1914–1920*, Vicenza, Archivio Vescovile, Quinto Vicentino, Tipografia Editrice Peretti, 1997, 194 p.; Alba Lazzaretto Zanolo, *Vescovo, clero, parrocchia: Ferdinando Rodolfi e la*

Sfântul Scaun. Amintita crispăre a relațiilor bilaterale cu Italia s-a concretizat, în plan cultural, prin denunțarea de către Ministerul de Externe de la București a acordului cultural italo-român din 8 aprilie 1943 (încheiat de România antonesciană cu Italia lui Mussolini). Iar în mod particular s-a manifestat prin disensiunile privind chestiunea *Accademia di Romania* de la Roma (de unde fuseseră îndepărtați bursierii în vara lui 1948 și, succesiv, intrase în clădire Legația României, schimbând astfel în mod nefericit destinația edificiului construit la începutul anilor '30 prin contribuția Băncii Naționale a României, modificarea destinației devenind motiv de revendicare a imobilului de către Municipality Romei, în virtutea prevederilor actului de concesiune a terenului din 1922). Se adaugă închiderea, în paralel, în primăvara anului 1950, a Institutului Italian de Cultură de la București – în problema căruia autoritățile comuniste din capitala României erau nemulțumite de menținerea directorului Manzone, acuzat de o activitate filo-fascistă în anii războiului – a *Accademie di Romania* din capitala Italiei și a Casei Românești de la Veneția.

În privința congelării raporturilor cu Sfântul Scaun în perioada postbelică, ar fi de amintit că, la 17 iulie 1948², România denunța Concordatul încheiat la 10 mai 1927 cu Sfântul Scaun și ratificat prin Legea din 12 iunie 1929. În august 1948, guvernul român a uzurpat o parte din prerogativele pontificale, noua Lege a Cultelor consfințind prerogativa statului ideocrat de a interveni în organizarea bisericească³. Această normă

diocesi di Vicenza (1911–1943), Vicenza, Pozza, 1993, XVIII + 320 p. (*Fonti e studi di storia veneta*, 18); Philip V. Cannistraro, Gianfausto Rosoli, *Emigrazione, Chiesa e fascismo. Lo scioglimento dell'Opera Bonomelli (1922–1928)*, Roma, Studium, 1979, VI + 260 p. (*La cultura*, 21); Ministero degli Affari Esteri, *Museo Nazionale Emigrazione Italiana*, a cura di Alessandro Nicosia, Lorenzo Principe, Roma, Gangemi Editore, 2009, p. 95–96; Candido Romeri, *Un eroe della fede in Romania*, Lonigo, Pia opera dei Fratini di S. Antonio, 1957, 52 p. (scrisori ale lui Clemente Gatti și un scurt profil); Francesco Molinari, *Padre Clemente Gatti, eroe della fede in Romania*, Bucarest, U.C.E.R.E.C., Gaifana (Perugia), La Salette Editore, 38 p. (*Associazione Ecumenica „La Salette”*, 19); Claudio Bratti, *Padre Clemente Gatti, un francescano tra gli emigrati italiani di Romania*, București, Institutul Italian de Cultură, 2010, 34 p.; Dănuț Doboș, Tereza Sinigalia, *Biserica italiană „Preasfântul Mântuitor” din București*, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2006, 156 + [28] p. (Monografii/Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice); Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978)*, București, Curtea Veche Publishing, 2004, p. 259 (*Istoria timpului prezent*, 4).

² Decretul nr. 151 din 17 iulie 1948, publicat în *MOF*, partea I, 116, nr. 164, din 19 iulie 1948.

³ Decretul nr. 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase, *MOF*, partea I, nr. 178, 4 august 1948 (corectat conform rectificării din nr. 204, 3 septembrie 1948). Art. 21 al amintitei legi stabilea că ierarhia înaltă a cultelor, inclusiv „superintendenții, administratorii-apostolici, vicarii-administrativi și alții, având funcțiuni asemănătoare, aleși sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât pe baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor”. În plus, înainte de intrarea în funcțiune, respectivii prelați erau obligați să depună un jurământ de credință față de Republica Populară Română în fața ministrului Cultelor. Art. 25 din aceeași normativă legislativă stipula prerogativa Ministerului Cultelor de a suspenda orice hotărâri, instrucțiuni, ordonanțe sau orice ordine cu caracter administrativ-bisericesc, cultural, educativ, filantropic sau fundațional care ar contraveni „securității și ordinii publice”, iar pastoralele și circularele de interes general trebuiau comunicate în timp util aceluiași minister. De asemenea, formula utilizată în pomeniri în legătură cu autoritatea supremă a statului trebuia, în prealabil, aprobată de Ministerul Cultelor (art. 27); totodată, „deservenții cultelor” – apărea acum un nou termen pentru a desemna clerul – cu „atitudini antidemocratice” puteau fi înlăturați temporar sau definitiv de la salarizarea acordată de stat (art. 33), ingerința statului ateocrat fiind astfel masivă, oricum, în cazul tuturor cultelor religioase practicate în România anilor respectivi. Erau monitorizate în mod special relațiile cultelor religioase active în țară cu străinătatea, toate raporturile de acest fel trecând prin filtrul Ministerului Cultelor (a căruia aprobare era obligatorie) și a Externelor (care le intermedia în mod necesar), inclusiv ajutoarele și ofrandele fiind supuse controlului statal. De altfel, Ministerul Cultelor – înființat ca organism de sine stătător prin Legea nr. 188 din 24 martie 1945 și originat în vechea instituție interbelică cu titulatura Ministerul Cultelor și Artelor, constituită la 13 iunie 1920 – era reorganizat tot în zilele respective (Decretul nr. 178 din 3 august 1948) pentru a răspunde eficient noilor cerințe de monitorizare și control.

legislativă – în mod special prin art. 13, care stipula obligativitatea recunoașterii cultelor religioase prin decret al Prezidiului MAN, dat la propunerea guvernului, în urma recomandării ministrului Cultelor, care stabilea că „în cazuri bine motivate se va putea retrage recunoașterea în același mod”, prin art. 22, privitor la organizarea eparhială, și prin art. 37, referitor la patrimoniul comunităților religioase – a constituit un vag temei juridic pentru desființarea Bisericii Greco-Catolice din România. Nu trebuie uitat că legea din august 1948 nu nominaliza efectiv cultele recunoscute, însă condiționa recunoașterea acestora de întocmirea și aprobarea unor noi statute de funcționare (art. 14: „În vederea recunoașterii, fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre examinare și aprobare, statutul său de organizare și funcționare”). Până în 1950 au fost recunoscute cultele Ortodox, Reformat, Luteran (Sinodo-Presbiterial), Unitarian, Mozaic, Armeano-Gregorian, Musulman, Creștin de Rit Vechi, Evanghelic (Confesiune Augustană), Baptist, Penticostal, Creștin după Evanghelie, Adventist de Ziua a Șaptea⁴. În schimb, cultele Greco-Catolice, inclusiv de Rit Armean și Rutean, au fost desființate la 1 decembrie 1948⁵, iar Cultul Romano-Catolic, în lipsa unei recunoașteri oficiale, a funcționat în virtutea inerției⁶.

Abia în perioada dezghețului relațiilor României cu blocul occidental s-a înregistrat și o atitudine mai tolerantă a autorităților comuniste de la București în privința problemelor religioase, oglindită, în anii '60, în tentativele de reevaluare a „problemei catolice”. Era și contextul facilitat de Conciliul Vatican II, care, pe de altă parte, crease o bază a lansării unei politici de dialog a Sfântului Scaun cu regimurile de dincolo de Cortina de Fier, în vederea normalizării situației bisericilor romano-catolice din țările respective; abordare, desigur, mult mai deschisă după hotărâta condamnare a comunismului, lansată de Pius al XII-lea, la 30 iunie 1949, când credincioșilor catolici le fusese interzisă promovarea doctrinei comuniste, cei care nu respectau dispoziția pontificală fiind excluși de la administrarea sfințelor taine și căzând sub excomunicarea papală⁷. Autoritățile comuniste aveau în vedere, de asemenea, posibilele ecouri pe care hotărârile promulgate de Conciliu cu privire la ecumenism le-ar avea în România și încercau soluții pentru tranșarea „problemei catolice” în condiții cât mai favorabile regimului ateocrat.

De altfel, amintita atitudine mai tolerantă în privința cultelor religioase a putut fi percepută – desigur doar la nivelul poziției față de ortodoxie – încă din anii imediat succesivi perioadei staliniste. Astfel, deja din 1956 exista o oarecare deschidere față de biserică atât în URSS, cât și în RPR. În anul amintit, guvernul Uniunii Sovietice a făcut o donație Republicii Populare Române în scopul susținerii Bisericii Ruse din București (edificiul situat pe Str. Ion Ghica, la nr. 9)⁸. În trendul declanșat de poziția URSS din acel moment – și care a adus după sine o mai mare permisivitate față de actul de cult și

⁴ O. Bozgan, *op. cit.*, p. 40.

⁵ Decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948, publicat în *MOF*, nr. 281, din 2 decembrie 1948, stipula desființarea organizațiilor centrale și statutare ale Bisericii Greco-Catolice, „în urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 din Decretul nr. 177/1948”, averea mobilă și imobilă a acestora revenind statului român. Pentru problemă, vezi și O. Bozgan, *op. cit.*, p. 35.

⁶ Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, 2014, p. I–II.

⁷ Baza dialogului Bisericii Romane cu regimurile de dincolo de Cortina de Fier, lansat în anii '60 ai secolului trecut, a constituit-o enciclica Papei Ioan al XXIII-lea, din 11 aprilie 1963, *Pacem in Terris*, care reevalua condamnarea dialogului cu regimurile ateocratice, mărginindu-se doar la afirmarea opoziției ireconciliabile a Bisericii Catolice față de amintita ideologie (O. Bozgan, *op. cit.*, p. 214–215).

⁸ Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, 2014, p. 23.

în cadrul regimului ateocrat din România – se înscriu și demersurile făcute, în 1957, de Grecia, prin ambasada ei din România, pentru redeschiderea Capelei Grecești din București. O întregă corespondență s-a purtat atunci între Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al RPR (organism în care fusese convertit vechiul Minister al Cultelor – înființat în 1945, după ce, în anii interbelici și ai celui de-al Doilea Război Mondial, a fost întotdeauna unit cu Artele sau cu Instrucțiunea Publică/Educațiunea Națională și reorganizat de mai multe ori –, în condițiile deciziei Biroului Politic al CC al PMR, urmată de hotărârea Consiliului de Miniștri, ambele din martie 1957, de reducere a numărului de ministere și membri ai guvernului) și Ambasada Greciei în România. Se urmărea, la momentul respectiv, și situația juridică a bisericilor grecești din România (de la Brașov, Brăila, Constanța, Calafat, Galați, Giurgiu, Sulina, Tulcea), o bază pentru inventariere constituind-o Protocolul relativ la bisericile și școlile grecești din România, anexat la Convenția de Comerț și Navigație între România și Grecia, din 11 august 1931⁹.

Această permisivitate față de cultul ortodox s-a înregistrat, din anii '60, nu numai în ceea ce privește exercitarea sa pe teritoriul României de către străini sau minorități. Era vizată emigrația română, și comunitățile ei religioase, mai ales din dorința de a o rupe de greco-catolicism; și după 1964 s-au întreprins acțiuni concrete – monitorizate de Consiliul de Miniștri, Ministerul Afacerilor Externe, Consiliul de Stat și Comitetul Central al PCR – în vederea înființării de parohii ortodoxe române și numiri de preoți în Marea Britanie, Franța, Australia, Suedia, Venezuela, Elveția, RFG, Austria, Spania, Olanda, Belgia, Italia. Se avea în vedere funcționarea Capelei Române din Baden-Baden și se făceau, în amintitul context, demersuri pentru înființarea parohiilor ortodoxe române din Adelaide (Australia¹⁰), Malmö (Suedia¹¹), Caracas (Venezuela¹²) și Geneva (Elveția¹³), organizate în marea lor parte abia din deceniul al VIII-lea al secolului trecut¹⁴. Chiar dacă în problema Bisericii Greco-Catolice autoritățile comuniste de la București au rămas consecvente (în 1964, de exemplu, Departamentul Cultelor avea în continuare în vedere „consolidarea unificării BOR”, alcătuind tabele cu preoți greco-catolici „care nu au revenit la Biserica Ortodoxă, considerați periculoși”¹⁵; iar în contextul relaxării relațiilor cu Occidentul a fost dusă chiar o politică de desființare a Misiunilor Române Unite, organisme ale Bisericii Greco-Catolice consolidate prin grija emigrației

⁹ *Ibidem*, p. 30–31.

¹⁰ Parohia Ortodoxă Română „Sfântul Nicolae” din Adelaide, Australia, a fost înființată la 4 noiembrie 1973 sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ortodoxe Române. Vezi *Scurt istoric. Biserica Ortodoxă Română „Sfântul Nicolae” din Adelaide, Australia*, în prezentarea făcută de Romanian Orthodox Episcopate of Australia and New Zealand, <http://www.roeanz.com.au/biserica-sfantul-nicolae-adelaide-australia-p>.

¹¹ De reținut că rezultatele nu au fost imediate, iar prima slujbă românească din Suedia s-a oficiat în noaptea de Paște, 18 aprilie 1971, la Göteborg și abia în 1983 încep să fie oficiate slujbe ortodoxe în limba română la Malmö. Vezi Toader Doroftei, *Biserica Ortodoxă Română din Suedia și Scandinavia. 40 de ani de existență: 1971–2011*, la adresa de internet <http://borss.se/2011/12/1540-de-ani-de-existența/>.

¹² Încă din anul 1968, Patriarhia Ortodoxă Română a trimis la Caracas un preot pentru a oficia acolo, care a ținut slujbele, în lipsa unei locații adecvate, într-o biserică catolică. Abia la sfârșitul anilor '90 a fost adusă aici o biserică de lemn maramureșeană (*Biserica ortodoxă românească din Caracas*, în „Atlasul Lumii Creștine”, anul I, nr. 6, august/septembrie 2007; George Milea, *Surpriza din America Latină/Biserica ortodoxă românească din Caracas*, în „Viața liberă”, Galați, 4 aprilie 2014).

¹³ Prima parohie ortodoxă românească din Elveția – de la Geneva – a început să funcționeze statutar din 1975 (Vergil Vâlcu, *Începuturile unei vieți religioase organizate a credincioșilor ortodocși români din Elveția sau Parohia Ortodoxă Română „Învierea Domnului” din Geneva – Chambésy, de la înființare și până astăzi*, la adresa de internet <http://www.biserica-geneva.ch/Istoric.html>).

¹⁴ Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 156, 167, 410.

¹⁵ *Ibidem*, p. 197.

românești, încercându-se înlocuirea lor cu parohii ortodoxe dependente de București¹⁶), pe filonul emergent al naționalismului comunist, de la mijlocul deceniului al VII-lea al secolului trecut, în politica Bucureștilui, caracterizată de o sesizabilă distanțare față de autoritatea URSS, se cristaliza ideea aducerii în România, de la Roma, a osemintelor lui Ioan Inocențiu Micu-Klein¹⁷.

În privința Bisericii Romano-Catolice, din 1964 se prefigurau deja, pentru regimul ateocrat din România, normalizarea relațiilor cu Sfântul Scaun și tranșarea situației catolicilor din țară în condițiile în care statele din jur, precum Ungaria sau Iugoslavia, perfectau deja acorduri cu Scaunul Apostolic. De altfel, la 6 august 1964, Paul al VI-lea, prin enciclica *Ecclesiam Suam* – cu toate că rămânea constant în condamnarea comunismului –, se arăta deschis dialogului Bisericii Catolice cu necatolicii și necreștinii (era epoca în care pontiful a creat Secretariatul pentru Necredincioși), deschizându-se astfel posibilitatea de dialog cu regimurile de inspirație comunistă. Astfel, negocierile dintre Sfântul Scaun și Iugoslavia, lansate într-o primă rundă de convorbiri în perioada 26 iunie – 7 iulie 1964, au condus la semnarea unui protocol la Belgrad, la 25 iunie 1966 (între Agostino Casaroli, subsecretar al Congregației Afacerilor Eccleziastice Extraordinare a Sfântului Scaun, unul dintre artizanii politicii estice a Romei pontificale, și Milutin Moraca, președintele Comisiei Federale pentru Probleme Religioase); protocol care a consfințit recunoașterea de către guvernul iugoslav a exercitării jurisdicției spirituale, bisericești și administrative a Sfântului Scaun asupra Bisericii Catolice de acolo, în limitele respectării ordinii legale. La 15 septembrie 1964 a fost semnat, la Budapesta, un acord între același Casaroli și președintele Oficiului pentru Probleme Bisericești al Ungariei, József Prantner, care a avut drept consecință practică numirea de papă a noilor episcopi, constituindu-se ca o bază pentru viitoare consultări; iar în urma contactelor inițiate în 1963 între diplomația vaticană și Praga, în februarie 1965, Casaroli, însoțit de Luigi Poggi, a discutat termenii unui acord cu autoritățile cehoslovace¹⁸. România nu putea rămâne, așadar, fără vreo reacție față de noul trend al politicii europene, chiar dacă Biserica Ortodoxă Română s-a arătat destul de refractară în privința dialogului, cu toată deschiderea marcată de întâlnirea istorică dintre patriarhul Athenagoras și Paul al VI-lea din ianuarie 1964, urmată, în 1965, de ridicarea anatamelor care generaseră Marea Schismă. Iar autoritățile comuniste erau vizibil deranjate de dispozițiile conciliare privind reforma liturgică și apostolatul laicilor, considerate mult prea stimulatoare pentru comunitățile catolice reduse la tăcere¹⁹.

¹⁶ O astfel de politică s-a încercat pentru Austria, autoritățile ecleziastice ale României comuniste sensibilizându-l pe cardinalul de Viena Franz König, deschis dialogului cu bisericile ortodoxe din țările Blocului răsăritean, să accepte desființarea Misiunilor Române Unite de la Viena și Salzburg, ulterior înlocuite cu parohii ortodoxe dependente de București (Peter Zima, Dan Wilhelm Sviștea, *Misiunea Română Unită – leagănul românilor din exil. 50 de ani de activitate*, în „Perspective”, München, 2007, nr. 76, p. 27–28).

¹⁷ Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 157 (calupul de documente din anii 1964–1976). De asemenea, documentele din 1968, din Arhiva Departamentului Cultelor, puse la „Strict secret; Secret”, privitoare la „reconsiderarea activității și personalității fostului episcop greco-catolic Hossu Iuliu, relațiile dintre stat și cultele din România [...]”; problema aducerii în țară a rămășițelor lui Inocențiu Micu Klein” (*ibidem*, p. 462–463). La 8 noiembrie 1968, Patriarhul Justinian I-a primit în audiență pe Giovanni Cheli, funcționar al Consiliului Pontifical pentru Afacerile Publice, cu acest prilej fiind discutate o serie de probleme, între care cea a rămășițelor pământești ale episcopului Ioan Inocențiu Micu-Klein, care erau pe punctul de a fi aduse în țară în anul respectiv (O. Bozgan, *op. cit.*, p. 203). Pentru problema aducerii osemintelor în anii '90, vezi Mircea Remus Birtz, *Cui prodest? (Scurtă contribuție la biografia episcopului Ioan Inocențiu Micu)*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, Alba Iulia, 2000–2001, 4–5, p. 217–219.

¹⁸ O. Bozgan, *op. cit.*, p. 102, 223–224, 232–233, 237–238.

¹⁹ *Ibidem*, p. 244.

Ar fi de reținut că primele tatonări între diplomația Sfântului Scaun și autoritățile comuniste, din a doua jumătate a anilor '60, au avut loc prin intermediul Ambasadei României la Roma și că s-a distins o poziție ușor diferită a Ministerului Afacerilor Externe de la București – mai deschis relansării relațiilor diplomatice, întrucât de acestea erau condiționate și alte probleme, de natură economică și vizibilitate la nivel internațional. Se deosebea de atitudinea adoptată de Departamentul Cultelor, care opta pentru formula neapăratei adoptări a unui statut al Bisericii Catolice, aprobat de autoritățile comuniste, și nu pentru restabilirea de relații diplomatice, care ar fi interpus o „putere străină” în relațiile cu enoriașii catolici din țară²⁰. În acest context, în august 1964, se repunea problema aprobării Statutului de organizare și funcționare a Cultului Romano-Catolic (și aici ar fi de remarcat că s-au înregistrat mai multe încercări ale clerului catolic, încă din 1948, în frunte cu episcopul Márton Áron, rămas la un moment dat singurul ierarh care mai putea hirotoni preoți, de a înainta autorităților comuniste un proiect de statut, respins însă din cauza neacceptării dependenței riguroase a ierarhiei și organizării cultului latin din România de o autoritate străină, Sfântul Scaun, planul guvernamental fiind cel al promovării unei „biserici naționale” fără o atât de strânsă legătură cu Roma²¹), în forma unui decret al Prezidiului MAN²².

²⁰ *Ibidem*, p. 248.

²¹ *Ibidem*, p. 24, 40. De altfel, problema Cultului Romano-Catolic va rămâne o constantă a tuturor negocierilor purtate între diplomația vaticană și autoritățile regimului ateocrat din România, atât la sfârșitul anilor '60, cât și pe parcursul deceniilor următoare. După primele tatonări dintre emisarii Sfântului Scaun și autoritățile comuniste (vezi contactele lui Agostino Casaroli cu ambasadorul României la Roma în vara lui 1966), Departamentul Cultelor de la București insistă pe statutul Cultului Romano-Catolic, propunând să fie convocată reprezentanții catolicilor din România pentru a-l elabora, promițându-se totodată Curiei romane că proiectul de statut va fi adus la cunoștința sa. Secretarul general al Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru, a susținut necesitatea prezentării de către Biserica Catolică din România a unui proiect de statut și cu ocazia vizitei din zilele de 29 octombrie – 9 noiembrie 1968, pe care prima delegație diplomatică a Sfântului Scaun (compusă din consilierul Consiliului pentru Afaceri Publice al Bisericii Romane, Giovanni Cheli și fratele franciscan originar din Moldova, Petru Tocănel) a efectuat-o în România după plecarea regentului Gerald Patrick O'Hara la 7 iulie 1950. Problema este reamintită lui Cheli și cu ocazia celei de-a doua vizite în România, din martie 1969, acesta opinând că elaborarea statutului ar trebui să aibă loc la Roma, întrucât în România nu existau episcopi suficienți. În anul 1971, problema statutului a fost repusă pe tapet, contextul fiind acela al vizitei la Roma, în cursul lunilor aprilie și mai, a protopopului catolic de Oradea, Hosszú Ladislau; care, fiind favorabil autorităților comuniste, a încercat să convingă Sfântul Scaun de necesitatea de a reglementa situația comunităților catolice, în condițiile în care destinul acestora nu mai trebuia legat de cel al „dispărutei” Bisericii Greco-Catolice. Se pare că atunci și Cheli, care pregătea o vizită în România în septembrie 1971, se arăta de acord cu alcătuirea unui statut doar pentru catolicii de rit latin. În vara anului 1972, a existat un nou proiect de vizită a lui Cheli în România și, cu această ocazie, s-a adus din nou în discuție problema statutului, însă divergențele de opinii erau evidente (în octombrie 1972, Cheli comunica autorităților de la București, prin intermediul Ambasadei României la Roma, că Sfântul Scaun pregătește două proiecte de statut, unul pentru ritul latin și celălalt pentru ritul bizantin). În contextul vizitei oficiale a lui Ceaușescu în Italia, în 1973 – ocazie cu care liderul comunist a fost primit în audiență de Paul al VI-lea la 26 mai 1973 –, cel dintâi s-a pronunțat în favoarea rezolvării problemelor Bisericii Catolice de rit latin din România pe baza unui statut. Poziția autorităților regimului ateocrat din România a rămas neschimbată în privința statutului Cultului Romano-Catolic și în contextul vizitei pe care nunțul apostolic Luigi Poggi – din 1 august 1973 numit nunțiu cu însărcinări speciale pentru ameliorarea relațiilor cu Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România și Bulgaria – a întreprins-o în România în perioada 24 noiembrie – 4 decembrie 1973. Departamentul Cultelor a insistat atunci pe indiscutabila disociere a problemei romano-catolice de cea greco-catolică, autoritățile de la București dând semnala că, pe viitor, exista posibilitatea angajării unor tratative pentru soluționarea chestiunii Bisericii Catolice de rit latin din țară, cu condiția elaborării statutului acestui cult și a totalei abandonări de către Sfântul Scaun a problemei „fostului cult greco-catolic”. La sfârșitul anului 1974, pregătind vizita pe care urmau să o întreprindă Poggi și John Bukovsky – verbist slovac, ulterior primul nunțiu apostolic la București după restabilirea, în 1990, a relațiilor diplomatice cu Sfântul Scaun – în România în ianuarie 1975, Departamentul Cultelor era chiar de părere că temporizarea problemei statutului Bisericii Romano-Catolice era binevenită.

Astfel, multe manifestări religioase nu se puteau desfășura în lipsa acestuia. Oricum, problema statutului va constitui unul dintre aspectele discutate de autoritățile române cu Poggi și Bukovsky în timpul vizitei întreprinse de cei din urmă în România, în perioada 11–25 ianuarie 1975, Departamentul Cultelor insistând ca proiectul de statut să fie elaborat în România de episcopii rezidenți secondai de experții acestora, ulterior dezbătut în cadrul Departamentului și abia apoi prezentat Sfântului Scaun; pentru ca acesta să fie informat că doar în respectiva formă statutul putea fi acceptat de guvernul de la București, în timp ce Poggi propunea soluția mai nuanțată ca statutul să fie elaborat în țară, însă să devină fapt doar cu aprobarea atât a Sfântului Scaun, cât și a statului român. Cu prilejul noii vizite a lui Poggi și Bukovsky în România, în perioada 8–19 octombrie 1976, nu s-a făcut vreun progres în privința statutului, însă la începutul lui 1977, în așteptarea noii vizite a lui Poggi în România, Departamentul Cultelor s-a situat pe o poziție mai conciliantă, acceptând ca proiectul de statut să fie elaborat de ierarhii din țară cu participarea Sfântului Scaun și apoi să fie înmănat autorităților de la București, în același timp amintitul departament urmând să preia inițiativa contactelor cu Scaunul Apostolic prin intermediul Ambasadei României la Roma. În cadrul discuțiilor avute la Departamentul Cultelor, între autoritățile comuniste și Luigi Poggi, la 4 și 12 iulie 1977, partea română a insistat pe necesitatea redactării statutului ritului latin, în timp ce emisarii Sfântului Scaun susțineau că prioritară era refacerea diecezelor. În cele din urmă, Poggi a fost de acord cu începerea redactării statutului, iar Departamentul Cultelor promova atunci ideea constituirii unei comisii compusă din ierarhii catolici din țară, cu majoritate românească, în vederea elaborării proiectului, care trebuia apoi supus aprobării preoțimii pentru a fi încărcat cu autoritate democratică. În plus, Departamentul se arăta atunci deschis la cele mai diverse propuneri, făcându-se aluzie la proiectul noii legi a cultelor, unde puteau fi inserate anumite modificări, lege care nu a mai intrat însă în vigoare. În septembrie 1977, se redactase deja la Roma un proiect de statut, iar Bukovsky a venit în România, între 5 și 12 octombrie același an, pentru a se consulta cu ierarhii locali pe marginea textului. La 20 decembrie 1977, Bukovsky a fost primit la Departamentul Cultelor, unde a arătat că s-a consultat cu preoții din țară și că proiectul de statut, după ce va fi văzut de Papă și de Casaroli, va fi trimis la București în luna ianuarie 1978, prelatul solicitând Departamentului să dea un răspuns până în februarie. Bukovsky vine din nou în România în 1978 și este primit la Departamentul Cultelor la 1 și 4 aprilie, însă proiectul prezentat este respins, așa că se reiau din nou negocierile, Poggi și Bukovsky vizitând iarăși România în perioada 24–30 iunie 1978, punând la punct cu ierarhii de aici un nou proiect, care urma să fie definitivat la Sfântul Scaun. Noul proiect, care din perspectiva Scaunului Apostolic era definitiv, a fost prezentat Departamentului Cultelor de Poggi și Bukovsky în iulie 1979 și oglindea punctul de vedere al Vaticanului (libertatea comunicării ierarhiei din România cu Sfântul Scaun, resuscitarea organizării diecezane din perioada ante-concordat, dreptul Scaunului Pontifical de a numi arhiepiscopii, episcopii și administratorii, guvernului de la București fiindu-i doar comunicată lista înainte de numire, pentru a putea ridica eventuale obiecții cu caracter politic general, crearea conferinței episcopale, o serie de prevederi care ofereau posibilitatea restabilirii ordinilor și congregațiilor religioase în România, libertatea edificării bisericilor și a participării credincioșilor la slujbe, folosirea limbilor materne în liturghii). În a doua jumătate a anului 1979, proiectul a fost trimis spre analiză Consiliului Legislativ, Departamentului Cultelor și Ministerelor de Justiție, de Interne și de Externe, care au ridicat obiecții în special în privința jurisdicției episcopale a Papei asupra Bisericii Catolice din România, a subordonării provinciilor ecleziastice, insistând că statutul nu trebuie să aibă caracterul unei reglementări a raporturilor dintre Vatican și statul român. În consecință, Departamentul Cultelor a opinat că e necesară redactarea unui contraproiect de statut. Problema statutului a fost abordată și la 22 martie 1980, când Poggi și Bukovsky sunt din nou primiți la Departament pentru a discuta pe tema dată. Contraproiectul de statut din 1980 al Departamentului Cultelor admitea autoritatea dogmatică și canonică a Suveranului Pontif, însă punea accent pe reglarea autonomă a problemelor administrative ale Bisericii de rit latin din România și pe recunoașterea numirii operate de Sfântul Scaun de către stat. În 1981, diplomația vaticană conferea problemei statutului un loc central, condiție a oricăror gesturi politice mai substanțiale (vezi vizita lui Poggi la București din iunie 1981). Autoritățile române au tergiversat răspunsul, iar declarația Papei Ioan Paul al II-lea, din ianuarie 1982, în legătură cu Biserica Română Unită, a adus o temporară răcire a contactelor bilaterale. Cu ocazia vizitei din octombrie 1983, în România, Bukovsky a pledat din nou în problema statutului, însă autoritățile regimului ateocrat nu au reușit să depășească stadiul contraproiectului din 6 decembrie 1980. În 1984, contactele sunt relansate (vezi vizita din 19 martie a ambasadorului Italiei la Departamentul Cultelor cu ocazia alegerii lui Ioan Robu ca administrator diecezan și vizita la Roma, în perioada 5–12 noiembrie, a directorului Departamentului, Ion Popescu, la investirea ca episcop a lui Ioan Robu, unde directorul de la Culte a fost primit de Suveranul Pontif) și se intenționează prezentarea unui contraproiect din partea română, în esență cel din 1980 ușor modificat. După o nouă rundă de consultări interne, la ministerele și organele care și-au exprimat punctul de vedere și în 1979–80, la 24 decembrie 1984 Departamentul Cultelor propunea ca textul deșus deja de patru ani la Consiliul de Miniștri să fie remis Sfântului Scaun și să se demareze din nou negocierile, însă se pare că răspunsul a fost negativ și proiectul a fost returnat la Departament. Autoritățile comuniste nu au mai considerat oportună discutarea și

Departamentul Cultelor monitoriza în continuare, cu mare atenție, activitatea ierarhilor catolici (de exemplu, a episcopului romano-catolic Márton Áron, pe tot parcursul anului 1964, mai ales că acesta intenționa să sărbătorească 25 de ani de la consacrarea ca episcop de Alba Iulia)²³. De altfel, în 1966, Departamentul Cultelor era preocupat de intenția unor prelați din Italia de a vizita România, notele informative elaborate în acest context fiind puse la secret²⁴.

În ceea ce privește chestiunea Bisericii Italiene din București și a întreruperii funcționării sale la începutul anilor '50 ai secolului trecut, trebuie precizat că aceasta s-a făcut pe fundalul înghețării raporturilor politice româno-vaticane în anii imediat postbelici. La 7 iulie 1950, România întrerupea în mod unilateral relațiile diplomatice cu Sfântul Scaun, relațiile juridice rămânând astfel suspendate²⁵. În aceste condiții, nici Biserica Italiană din București, destinată uzului religios al misiunii diplomatice și comunității italiene de acolo, precum și al unor credincioși catolici autohtoni și străini, nu a cunoscut o soartă mai bună.

Era perioada procesului stalinist împotriva „spionilor” Vaticanului în România (1951) și aici ar fi de menționat că rectorul Bisericii Italiene de la București, părintele Clemente Gatti, cetățean italian, fusese arestat la 8 martie 1951 împreună cu alți cetățeni străini și români sub acuzația de „spionaj în favoarea Vaticanului”. Părintele Gatti a fost înprocesat împreună cu „lotul Pacha” (episcopul romano-catolic de Timișoara, Augustin Pacha) și la 17 septembrie 1951 a primit condamnarea la 15 ani de temniță grea. Tranșarea amintitei „afaceri de spionaj” a venit câteva luni mai târziu, în contextul tratatelor dintre cele două guverne, italian și român, pentru o altă chestiune de spionaj: cazul funcționarului Legației italiene de la București, Eraldo Pintori – arestat de autoritățile române, în 1951, pentru spionaj și sabotaj și condamnat la închisoare; și, în contrapartidă, al șoferului Legației române de la Roma, Dumitru Dobre, arestat de partea italiană și ulterior expulzat. Această a doua chestiune de spionaj – cu implicații ample la nivel economic și politic, întrucât se discuta în noiembrie 1951 de problema acțiunilor firmei *Azienda Petrolifera Italo-Romana*, aflate în proprietate românească, în care era implicat Creditul Minier, sechestrate în Italia, de problema predării României, de către partea italiană, a celor 120 kg de aur depuse pe numele *Direction du Danube*

aprobarea statutului nici în 1985, când Sfântul Scaun intenționa să își trimită delegații în România pentru această problemă și nici la sfârșitul anului 1986, când noul nunțiu care luase locul lui Poggi în raporturile Scaunului Apostolic cu statele comuniste, Francesco Cuolasono, a solicitat misiunii române de la Roma să vină în România (la 7 februarie 1987 vicepremierul Ion Dincă, răspunzător de activitatea cultelor, decidea că nu era cazul să aibă loc o astfel de vizită). *Ibidem*, p. 249–251, 266–269, 271–272, 281–287; vezi, mai ales, *ibidem*, p. 288–346 (capitolul 5, *Cultivarea unei himere: problema statutului Bisericii Romano-Catolice din România, 1975–1984*) și documentele din anexă.

²² Nu trebuie neglijat faptul că, în vara anului 1964, Iosif Schubert, consacrat de regentul O'Hara, la 30 iunie 1950 episcop de București – deci chiar în preajma expulzării personalului nunțiatului de la București –, eliberat în iulie 1964, ar fi primit permisiunea autorităților comuniste de a ocupa scaunul Arhiepiscopiei de București dacă ar fi acceptat să semneze un angajament că va respecta instrucțiunile Vaticanului doar în probleme morale și religioase. Departamentul Cultelor dovedea însă, în aceeași perioadă, o ostilitate evidentă față de primele tatonări ale înaltei ierarhii catolice de a redeschide punțile unor eventuale negocieri cu autoritățile comuniste. Spre exemplu, la 4 august 1964, amintitul departament considera, în legătură cu proiectata vizită a Cardinalului Franz König în România, că nu era oportună, întrucât putea veni și acțiunea „din încredințarea Vaticanului” și nu ca primat al Austriei (*ibidem*, p. 24, 183–184; Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 199).

²³ *Ibidem*, p. 200.

²⁴ *Ibidem*, p. 276.

²⁵ Vezi, pe tema dată, și Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, *Un episod diplomatic tulburător: închiderea Legației române pe lângă Sfântul Scaun (ianuarie 1948)*, în *AHIX*, LI, 2014, p. 253–260.

Maritime la Banca Commerciale, de problema deblocării unor sume românești blocate în Italia și de o mai mare permisivitate a părții italiene în privința mișcărilor de personal de la Legația românească la Roma, care dorea să își lărgească personalul, diplomații români acreditați în capitala Italiei fiind, de fapt, mulți dintre ei spioni și agenți ai Cominformului – a fost rezolvată după tratative purtate până la sfârșitul anului 1954. Pintori era descarcerat și revenea în cele din urmă în Italia, însă pe parcursul discuțiilor ambele părți au fost nevoite să facă anumite „semne de bunăvoință” în vederea continuării negocierilor. Astfel, la sfârșitul lunii februarie 1952, guvernul italian se arăta dispus – pentru facilitarea eliberării părintelui Gatti – să își reconsidere propria poziție în ceea ce privea edificiul *Accademia di Romania*, adică să dea satisfacție propunerilor românești; dar pe o bază de reciprocitate, renunțând la exercitarea propriilor drepturi și permițând ca imobilul din Valle Giulia, după ce avea să fie total eliberat de Legația RPR (lucru care s-a și întâmplat, de altfel, la începutul verii lui 1952²⁶) – misiunea diplomatică românească trebuind să înceteze să îl mai utilizeze în vreun fel –, să rămână, închis, în custodia și păstrarea amintitei Legații. Pentru reciprocitate, guvernului român i se solicita să „nu întreprindă vreun act de rechiziționare și de expropriere sau de molestare în vreun fel a edificiilor din România, aflate în proprietatea statului italian”, care nu erau, desigur, grevate de vreo sarcină, așa cum era grevat terenul pe care fusese construit edificiul *Accademia di Romania*. Aici era vorba de școlile italiene de la București și Ploiești, fosta Casă a Italiei de la Constanța, Biserica Italiană din București²⁷. Între cele două guverne – italian și român – au avut loc discuții în martie 1952, iar în urma lor, pe de o parte, în privința *Accademiei di Romania* de la Roma, se stabilea că localul, „proprietate a statului român”, avea să rămână închis, Legația României din capitala Italiei păstrând cheile și ocupându-se de întreținerea și menținerea în bună stare²⁸. Pe de altă parte, la începutul lunii aprilie 1952, părintele Gatti a fost eliberat și s-a putut reîntoarce în Italia, unde a murit însă, fiind grav bolnav, la doar două luni de la eliberare. De reținut că eliberarea lui Clemente Gatti a fost direct relaționată cu rezultatele la care ajunseseră tratativele dintre guvernul român și italian la momentul respectiv. Astfel, după ce vreme de șapte luni nu fusese permis nimănui să îl vadă, părintele italian a fost vizitat în închisoare, la 9 aprilie 1952, de ministrul Italiei la București, Alberto Calisse. Preotul a fost scos din închisoare a doua zi, a fost găzduit în Legația Italiei de la București, vreme de câteva zile, a fost lăsat apoi să plece la Viena și a ajuns în cele din urmă în Italia. În ceea ce privește edificiul Bisericii Italiene din București, acesta a fost închis cultului, având de suferit de pe urma stalinismului brutal care greva viața politică, educațională, culturală și confesională a României postbelice.

Amintita permisivitate a regimului ateocrat față de practicile religioase în imediata perioadă post-stalinistă, concretizată, așa cum am mai menționat, prin negocieri privind redeschiderea diverselor biserici „naționale” din București, era exploatată și de diplomații italieni aflați în capitala României, care, după tranșarea problemei edificiului *Accademiei di*

²⁶ Mihai Bărbulescu, Veronica Turcuș, Iulian M. Damian, *Accademia di Romania din Roma. 1922–2012*, Roma, Accademia di Romania, 2012, p. 161.

²⁷ „Telespresso” din 25 februarie 1952 al MAE italian către Legația Italiei la București pe tema *Liberazione impiegato Eraldo Pintori – Questione Accademia di Romania*, în Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Roma (ASDMAE), Affari Politici, 1950–1957, Romania, 1954, pacco 1247. De altfel, într-un document din 7 iulie 1952, care inventaria „beni demaniali italiani” din București, era trecută ca proprietate a statului italian și „immobile cappella italiana e canonica”, cu o suprafață de 621,23 mp (*ibidem*).

²⁸ M. Bărbulescu, V. Turcuș, I. M. Damian, *op. cit.*, p. 161.

Romania de la Roma și a eliberării lui Eraldo Pintori, au tatonat problema redeschiderii Bisericii Italiene din București. Astfel, la începutul lunii ianuarie 1956, ministrul Italiei la București a discutat cu ministrul adjunct de Externe, Aurel Mălnășan, posibilitatea de a se redeschide pentru cult Biserica Italiană din capitala României. Mălnășan i-a răspuns atunci că cererea putea fi aprobată dacă liturghia era oficiată de un preot român care să fie numit de vicarul Arhiepiscopiei Catolice de București, dar nerecunoscut de Roma, monseniorul Traian Jovanelli; în timp ce partea italiană insista că Biserica Italiană este a comunității și trebuie să fie slujită de un preot care vorbea și spovedea în limba italiană²⁹. Întrucât la momentul respectiv redeschiderea edificiului de cult atinge sfera mai amplă a relațiilor româno-italiene-vaticane, tensiunile cu lumea catolică de dincolo de Cortina de Fier fiind încă prea acute, chestiunea a rămas suspendată, fiind reluată și rezolvată cu succes abia peste un deceniu.

Contextul redeschiderii Bisericii Italiene din București a fost acela al detensionării relațiilor politice dintre România și Italia, la mijlocul anilor '60, rezultat atât al politicii externe promovate de București și axate pe delimitarea față de poziția URSS în cadrul Blocului răsăritean (și de deschidere în raport cu statele occidentale), cât și a politicii promovate de Democrația Creștină și PSI în Italia în perioada guvernelor Aldo Moro, de detașare față de Washington, de mediere în problema marilor crize internaționale ale vremii – cea a Sud-Estului asiatic și cea arabo-israeliană – și de relansare a legăturilor cu statele de dincolo de Cortina de Fier și cu cele ale lumii a treia. În acest cadru de *Détente* în plan politic – cu numeroase implicații în sfera raporturilor economice și comerciale –, are loc, în întâlnirile bilaterale dintre reprezentanții celor două guverne, român și italian, mai mult ca un semnal și simbol pentru relansarea negocierilor de factură economică, repunerea pe tapet a chestiunilor culturale și religioase tranșate brutal în anii '50. Astfel, cu ocazia vizitei pe care ministrul de Externe român, Corneliu Mănescu, a întreprins-o în Italia în perioada 5–7 septembrie 1966, în discuțiile care au avut loc la Farnesina cu Amintore Fanfani, șeful Afacerilor Externe de la Roma și exponent al Democrației Creștine, au fost menționate și o serie de chestiuni culturale și religioase. S-au referit la lărgirea activității atașajilor culturali ai celor două țări și stabilirea de locații propice pentru aceștia – în amintitul scop, Externele de la București studiind deja încă din 1965 posibilitatea de reintrare în circuitul cultural al edificiului *Accademia di Romania* din Valle Giulia și a Casei Românești de la Veneția, ambele clădiri solicitând la momentul respectiv reparații substanțiale –, precum și la chestiunea redeschiderii pentru cult a Bisericii Italiene din București. În legătură cu problema Bisericii Italiene, lui Mănescu i s-a înaintat, de oficialitățile de la Roma, un *promemoria*, dorindu-se din partea italiană obținerea acordului pentru începerea lucrărilor de restaurare de care biserica avea nevoie urgentă; și aceasta în așteptarea autorizației din partea guvernului român în vederea redeschiderii pentru cult a edificiului ecleziastic (documentul nr. 1).

În contextul în care raporturile politice dintre România și Sfântul Scaun rămăseseră, la momentul respectiv, unilateral înghețate, Externele italiene își puneau problema – așa cum rezultă din telegramele publicate în anexă, conservate în *Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri de la Farnesina*, la Roma, telegrame ce reprezintă o parte a corespondenței diplomatice pe problema Bisericii Italiene de la București, între Ambasada Italiei din capitala României și MAE italian – dacă proiectata redeschidere a Bisericii Italiene de la București putea fi însoțită și de obținerea

²⁹ Vezi „telespresso” nr. 1583/875 din 26 septembrie 1956 al Legației Italiei la București către Ministerul de Externe italian, în ASDMAE, Affari Politici, 1950–1957, Romania, 1956, busta 1339.

autorizației ca un preot italian să officieze slujbele, lucru care, de altfel, fusese prospectat în timpul vizitei lui Mănescu în Italia. Autoritățile italiene aveau însă o problemă cu încadrarea preotului italian care urma să fie trimis la București dacă partea română ar fi răspuns pozitiv solicitării, deoarece nu se putea merge, în cazul unui preot catolic, pe sistemul de relații diplomatice cu Sfântul Scaun. Întrucât din partea română nu se primise, până în martie 1967, vreun răspuns în legătură cu chestiunea redeschiderii Bisericii Italiene de la București și a trimerii unui preot catolic italian pentru a oficia slujbele de acolo – și aceasta în ciuda repetatelor întâmpinări pe care Roma le făcuse Bucureștiului pe tema dată –, la începutul lunii martie 1967 secretarul general de la Farnesina, Egidio Ortona³⁰, solicita Ambasadei Italiei de la București să sondeze încă o dată autoritățile comuniste. Le considera mai maleabile, în contextul proximei vizite a lui Fanfani în România – vizită care a fost programată inițial pentru iulie 1967 și care s-a desfășurat apoi în zilele de 7–11 august 1967, șeful Externelor italiene întâlnindu-se în amintita ocazie la București, în 8 august, cu Corneliu Mănescu, apoi a doua zi, în 9 august, cu președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, la reședința acestuia de vară de la Sinaia, iar în 10 august, la vila de protocol de la Eforie, cu Nicolae Ceaușescu, atunci secretar general al PCR, deci forul suprem de decizie în cadrul negocierilor –, cu privire la răspunsul în problema redeschiderii pentru cult a Bisericii Italiene din București și a numirii unui preot italian. Studiind problema formulei juridice sub care putea fi trimis în România mai sus-amintitul oficiant religios, Farnesina avansa, la începutul lui martie 1967, soluția ca preotul italian să fie inserat *formal* în cadrul personalului Ambasadei Italiei din capitala României. De altfel, în 1966 și Grecia cerea un preot grec la Biserica Greacă din București³¹, în climatul de deschidere al acelor ani ideea unui preot străin pentru diversele comunități religioase ale

³⁰ Egidio Ortona (1910–1996), diplomat de carieră, a intrat în Ministerul Afacerilor Străine de la Roma în 1932 și a ocupat importante poziții în Externele italiene în perioada postbelică. După o serie de misiuni consulare și diplomatice avute în anii '30 (la Cairo, Johannesburg și Londra), Ortona a funcționat în cadrul ministerului, la începutul anilor '40, în Direcția Generală Affari d'Europa e del Mediterraneo, condusă de Gino Buti, alături de care a participat la negocierile de aderare a României, Ungariei și Slovaciei la Pactul Tripartit (27 septembrie 1940). Între 7 iunie 1942 și 15 februarie 1943, a fost șeful secretariatului guvernatorului Dalmației, Giuseppe Bastianini, continuând să fie secretarul lui și după revenirea acestuia din urmă la Roma, în calitate de subsecretar la Externe. Ortona a activat în fruntea secretariatului Ministerului Regal al Afacerilor Străine după căderea lui Mussolini, secondându-l pe ministrul de Externe al guvernului Badoglio, Raffaele Guariglia, în momentele anunțării armistițiului cu Aliații, la 8 septembrie 1943. Reintrat în serviciu activ din 2 iunie 1944, în calitate de responsabil al raporturilor economice cu Aliații și de însărcinat cu legătura dintre Tezaur și Comisia Aliată în guvernul Badoglio, Ortona a participat la lucrările primei misiuni economice și comerciale italiene în SUA (15 noiembrie 1944 – 6 martie 1945), devenind din momentul respectiv diplomatul care a reprezentat aproape constant Italia la Washington până în 1975. Diplomatul italian și-a continuat munca în cadrul Delegației Tehnice Permanente a Italiei la Washington și după ce a fost redeschisă reprezentanța diplomatică de acolo a Romei, în primăvara anului 1945, contribuind la forjarea cooperării economice între cele două state pe tot parcursul anilor '50. Din octombrie 1958, Egidio Ortona a fost numit reprezentant permanent al Italiei pe lângă ONU, poziție pe care a deținut-o vreme de trei ani, în perioada în care se cristaliza în politica externă italiană formula „neatlantică” propusă de Amintore Fanfani. Din mai 1961, Ortona a ocupat funcția de director general al Afacerilor Economice de la Farnesina, iar din 1966 pe cea de secretar general al ministerului. Din 10 iunie 1967 și până în iunie 1975, diplomatul a reprezentat Italia la Washington în calitate de ambasador (Egidio Ortona, *Gli anni della Farnesina: pagine del diario 1961–1967*, Milano, SPAI, 1998, 185 p.; *Amintore Fanfani e la politica estera italiana. Atti del Convegno di studi tenuto a Roma il 3 e 4 febbraio 2009*, a cura di Agostino Giovagnoli e Luciano Tosi, Venezia, Marsilio, 2010, 527 p.; Mauro Campus, *Ortona, Egidio*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 79, *Nursio – Ottolini Visconti*, Roma, Treccani, 2013).

³¹ Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 298.

străinilor din România nereprezentând o problemă atât de dificilă, chiar dacă respectivii sacerdoți erau atent monitorizați³².

Concomitent cu problema redeschiderii Bisericii Italiene din București, Departamentul Cultelor analiza situația Colegiului Pontifical „Pio Romeno” din Roma și a capelei ortodoxe din Roma³³. Atitudinea Departamentului era destul de refractară, autoritățile comuniste nefiind de părere că diplomații italieni au nevoie de un loc propriu de cult. „Ce ar fi dacă fiecare legație – apreciau guvernării vremii – ar pretinde câte o biserică în centrul Capitalei [...]. De altfel, dacă ei [diplomații italieni] sunt cu adevărat religioși, se pot ruga și în celelalte biserici catolice așa cum fac membrii de diferite religii ai altor legații”. Atitudinea refractară a autorităților comuniste față de redeschiderea Bisericii Italiene în raport cu alte „capele naționale” din București era bazată pe raționamentul că „statul italian servește interesele Vaticanului”. O posibilă redeschidere a Bisericii Italiene putea eventual fi condiționată de principiul reciprocității, în 1941 fiind creată în principiu o capelă ortodoxă română la Roma, dar care nu a activat niciodată. Interesul Patriarhiei Ortodoxe Române pentru deschiderea la Roma a unei biserici ortodoxe era văzut ca prea puțin stimulant pentru regimul ateocrat de la București; dacă în capitala Italiei s-ar fi deschis un asemenea lăcaș, „câștigul pentru noi este neînsemnat față de rolul negativ pe care îl va avea o biserică a Vaticanului în centrul Capitalei RSR”, mai ales că, înainte de închiderea ei, 80% din cei care o frecventau erau necatolici. La momentul respectiv, autoritățile comuniste înclinau doar spre acceptarea unei capele în cadrul Ambasadei Italiei la București³⁴. Și tot în același context, se negocia și redeschiderea Capelei „Sacré Coeur” din București, a comunității franceze³⁵, iar partea română înțelegea să accepte deschiderea unei biblioteci franceze la

³² Așa a fost și în cazul preotului grec venit temporar, în 1966, la Biserica grecească din București, a cărei activitate era urmărită atent de Departamentul Cultelor; documentele referitoare la monitorizarea amintitului cleric sunt puse la „strict secret” (*ibidem*, p. 341).

³³ *Ibidem*, p. 285.

³⁴ O. Bozgan, *op. cit.*, p. 259–260.

³⁵ Istoricul Bisericii franceze „Sacré Coeur” din București, situată pe Str. Cpt. Demetriade nr. 3 din sectorul 1, la capătul Pieței Monseniorul Vladimir Ghika (unde este așezată din 2004 și statuia lui Vladimir Ghika, realizată de sculptorul Gheorghe D. Anghel), diferă sensibil de cel al Bisericii Italiene din capitala României, care a fost construită la începutul secolului al XX-lea, prin efortul comunității italiene din București. În cel dintâi caz se poate spune că este vorba de rezultatul unei opere de apostolat și caritate a Bisericii Române, materializată prin efortul prințului Vladimir Ghika – descendent al ultimului principe al Moldovei, Grigore Alexandru Ghika –, diplomat, scriitor și mecena, cu studii la Paris; ortodox prin botez, decidea să facă profesiunea de credință catolică după o perioadă, începută în 1898, când a studiat la Roma, la Angelicum – atunci vechiul *Collegio di San Tommaso* al dominicanilor –, unde fusese deschisă din 1882 Facultatea de Filosofie, iar din 1896 cea de Drept Canonic. După trecerea la catolicism (1902), Vladimir Ghika s-a dedicat apostolatului laical, devenind unul din pionierii acestuia și desfășurându-și activitatea caritabilă în toată lumea, de la București, Roma și Paris, în Congo, Tokyo, Sidney sau Buenos Aires. În acest context, a contribuit, în București, la deschiderea primului dispensar gratuit „Bethleem Mariae”, iar în 1906 a pus bazele primului spital și sanatoriu gratuit din România, Institutul Superior de Caritate Sfântul Vincențiu de Paul; de fapt, era fondatorul primei opere catolice de caritate din Vechiul Regat, al primului spital gratuit și al primului serviciu de ambulanță de acolo. Fundația a fost făcută cu sprijinul Mariei Păcleanu, fosta soție a ministrului Constantin C. Arion, care a donat în 1910 terenul necesar, o proprietate mare pe fosta Șosea Jianu, comunității de vinčenține sosite la București în 1906. Saint Vincent de Paul (1581–1660), sfânt de origine franceză, a constituit un model de inspirație pentru numeroase congregații religioase – deosebit de cunoscută fiind cea a lazariștilor, fondată la Paris în 1625 și dedicată apostolatului în rândul celor săraci –, printre care și cea a Fiicelor Carității Sfântului Vincențiu de Paul – vinčenținele –, constituită tot în secolul al XVII-lea, în Franța, cu scopul de a-i ajuta la domiciliu pe cei săraci și bolnavi. Amintita congregație a Fiicelor Carității, care activa în Institutul de Caritate de la București, a construit în 1930 biserica parohiei romano-catolice „Sacré Coeur”, anexată laturii estice a edificiului institutului, o biserică austeră, mai mult capelă de spital. După anul 1948, surorile

București, autoritățile comuniste insistau în mai 1967 – prin vocea ambasadorului României la Roma, Cornel Burtică – pe problema acordării italienilor a „aceluiași tratament rezervat francezilor, avansându-se posibilitatea ca un preot să fie autorizat să se deplaseze aici [la București] cu ocazia celor mai importante sărbători religioase” (documentul nr. 2). În anul 1966, Departamentul Cultelor se preocupa de situația Bisericii Ortodoxe Române din Paris, a Capelei Române din capitala Franței, de statutul Asociației pentru practica cultului ortodox român din Paris, fiind întocmit în cadrul amintitului departament, pe o temă mai generală, referatul *Situația parohiilor ortodoxe române din țările capitaliste, realități și perspective*³⁶. Cu acest prilej, Departamentul Cultelor de la București era interesat – așa cum o arată documentele din arhiva acestuia pe anul 1967 – de „situația fostului preot al Bisericii Italiene din București, Gotti [sic!] Clement”³⁷. De altfel, în arhiva Departamentului Cultelor se păstrează, cu inventarierea „strict secret”, corespondența pe anul 1967 a departamentului cu Ministerele Afacerilor Externe și Afacerilor Interne referitoare la situația Bisericii Romano-Catolice din România de atunci³⁸.

Problema redeschiderii Bisericii Italiene din București a fost rezolvată pozitiv cu ocazia amintitei vizite a lui Fanfani în România, în august 1967, dat fiind că Italia era considerată la momentul respectiv unul din principalii parteneri în politica de deschidere spre Occident³⁹ (nu întâmplător, pe parcursul întrevederii pe care Corneliu Mănescu a

carității au fost nevoite să își întrerupă activitatea aici și să părăsească România, așa că au vândut statului francez, la 1 octombrie 1948, întreaga proprietate (capela, prezbiteriul, spitalul cu două etaje și mansarde, sanatoriul care avea trei corpuri de clădire și edificiul unde locuiau membrele congregației). Prin decretul de naționalizare din 3 noiembrie 1948 (vezi Decretul nr. 302 din 3 noiembrie 1948 privind naționalizarea instituțiilor sanitare particulare, în *MOF*, nr. 256, din 3 noiembrie 1948, și rectificările din *MOF*, nr. 265, din 13 noiembrie 1948), toate clădirile și terenul aferent au intrat în proprietatea statului român, cu excepția bisericii și a casei parohiale, clădirile vechiului așezământ devenind sediul Spitalului de Endocrinologie „C. I. Parhon”. În contextul persecutării clerului catolic din România anilor '50, preoții au fost arestați și condamnați la închisoare, iar biserica a fost închisă în 1957. În anul 1968, Departamentul Cultelor analiza „situația bisericii și casei parohiale a fostei Congregații «Sf. Vincent de Paul» din București”, în contextul redeschiderii unor biserici „naționale” din capitala României. Cele două edificii au fost redade credincioșilor abia după prăbușirea regimului ateocrat, când, la solicitarea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București și a credincioșilor locali, adresată Ambasadei Franței, s-a început serviciul religios, din mai 1991 celebrându-se doar două mese duminicale în română și franceză. Doar la 1 decembrie 1991 a fost reînființată Parohia „Sacré Coeur” (Jean Daujat, *Principe, sacerdote e martire. Vladimir Ghika*, Padova, Edizioni Messaggero, 1996, 206 p., *Testimoni nel tempo*; Magda Marincovici, *Un eveniment cu semnificație europeană și ecumenică: dezvelirea statuii închinată Mons. Vladimir Ghika*, în „Actualitate Creștină”, București, anul XV, nr. 6, 2004, p. 5; Liviu Bălășcuți, *Biserica Sacré Coeur: unitate în diversitate*, în „Actualitate Creștină”, anul XV, nr. 6, 2004, p. 10–11; Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, ed. Nikolaus Netzhammer, Krista Zach, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 101–102, 115, 206, 300, 548; Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 419.

³⁶ Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 299.

³⁷ *Ibidem*, p. 376.

³⁸ *Ibidem*, p. 409.

³⁹ Această postură privilegiată acordată Italiei de diplomația românească se va menține și la începuturile anilor '70, chiar dacă RSR adopta treptat o poziție mai prudentă în cadrul Pactului de la Varșovia. La începutul deceniului al VIII-lea al secolului trecut, raporturile româno-italiene depășiseră faza tatonărilor și concesiilor la nivel cultural – văzute în anii precedenți ca simptom pentru relansarea dialogului și a raporturilor economice și comerciale – și se concretizau acum pe finalități practice și cointeresări la nivel economic (vezi interesul unor oameni de afaceri italieni pe fundalul rolului important pe care politica de industrializare l-a avut în România vremii). Vezi Marialuisa Lucia Sergio, *Bucarest, la porta orientale della diplomazia italiana? I colloqui italo-romeni nei documenti inediti dei fondi Fanfani e Moro*, în „Studia Politica. Romanian Political Science Review”, vol. XIII, 2013, nr. 2, p. 341–342.

avut-o cu Amintore Fanfani în dimineața zilei de 8 august 1967, șeful Externelor românești sublinia poziția privilegiată a Italiei în strategia politicii externe a României, argumentând cu perfectarea convenției consulare româno-italiene – pentru care se duceau tratative între cele două ministere de Externe în mai 1967⁴⁰ – „prima din punct de vedere istoric cu statele occidentale”, indicând, în plus, faptul că acordul consular cu francezii va fi parafat abia ulterior⁴¹). Discuțiile dintre cei doi miniștri au urmărit atunci și probleme de politică economică, Mănescu indicând disponibilitatea României pentru relații în sfera tehnică și a industriei extractive (delegații ENI – Ente Nazionale Idrocarburi – erau așteptați în septembrie 1967 să vină în România pentru a lua contact cu Ministerul Petrolului, acest lucru constituind și unul din subiectele discuției dintre Ceaușescu și Fanfani din 10 august 1967), arătând că acordul deja perfectat cu firma franceză „Renault, pentru o fabrică de auto de turism, care se va deschide în ’69–’70”, putea să reprezinte un model de cooperare și cu Italia (subiect care a apărut și în întrevăderea ministrului de Externe italian cu Ceaușescu, cei doi declarându-se mulțumiți cu „buna cooperare inițiată cu FIAT”⁴²). De asemenea, s-a pus și problema consultanței italiene în chestiunea irigațiilor (Italia fiind experimentată în domeniu, întrucât oferise asistență similară Egiptului)⁴³; și, așa cum se observă, considerentele financiare au fost suficiente de importante încât să faciliteze acorduri la nivel cultural sau concesiile de natură religioasă, văzute mai mult ca un semn al disponibilității pentru cooperarea economică. Cu același prilej, Fanfani a deschis un subiect deja vetust, cel al proprietăților italiene, pe care autoritățile de la Roma se arătau pregătite să îl rezolve. Ca un rezultat pozitiv al colocviilor, la 11 august 1967 a avut loc, între cei doi miniștri, un schimb de scrisori privind redeschiderea *Accademia di Romania* de la Roma – lucru pentru care Nicolae Ceaușescu a insistat în mod expres⁴⁴ – și a unui local pentru promovarea culturii italiene la București, documentele lansând și negocierile pentru o secțiune italiană a Bibliotecii Centrale de Stat din România⁴⁵. În acest context a fost ridicată de Fanfani, în cadrul întrevăderii din 8 august 1967 cu Mănescu, chestiunea Bisericii Italiene din București. Oficialul italian a pus mai întâi problema restaurării bisericii ca un edificiu aflat în proprietatea statului italian – așa cum, de altfel, Mănescu a făcut pentru edificiul din Valle Giulia al fostei *Accademia di Romania*, aflat în custodia Ambasadei României de la Roma –, flancând însă obținerea aprobării pentru lucrările de refacere, desigur, „fără a tulbura relațiile noastre sau organizarea voastră”.

⁴⁰ Telegrammele nr. 14543 din 11 mai 1967 și nr. 15803 din 20 mai 1967, trimise Farnesinei de ambasadorul Moscato, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1967, Romania, vol. 70.

⁴¹ Vezi stenograma întrevăderii, conservată la Archivio Storico del Senato della Repubblica Italiana, de la Roma, în M. L. Sergio, *op. cit.*, p. 351. Convenția consulară a fost încheiată cu ocazia vizitei lui Fanfani la București (vezi Convenția consulară din 8 august 1967 între Republica Socialistă România și Republica Italiană, ratificată la 10 iulie 1968 de Consiliul de Stat și tipărită în „Buletinul Oficial”, nr. 91 din 10 iulie 1968, în care a fost publicat și Decretul nr. 568 din 10 iulie 1968 de ratificare a convenției). Convenția consulară între Republica Socialistă România și Republica Franceză datează din 18 mai 1968 (semnată cu ocazia vizitei lui Charles de Gaulle la București) și a fost ratificată de Consiliul de Stat prin Decretul nr. 1178 din 28 decembrie 1968, publicat în „Buletinul Oficial”, nr. 2, din 7 ianuarie 1969, împreună cu convenția.

⁴² Stenograma discuțiilor Fanfani – Mănescu și Fanfani – Ceaușescu din 8, 10 august 1967 (M. L. Sergio, *op. cit.*, p. 351, 359).

⁴³ *Ibidem*, p. 352.

⁴⁴ Stenograma convorbirii Fanfani – Ceaușescu în *ibidem*, p. 358.

⁴⁵ Vezi Jurnalul politic al lui Amintore Fanfani din 1967 (pentru zilele de 7–11 august 1967), păstrat la Roma la Archivio Storico del Senato della Repubblica (M. L. Sergio, *op. cit.*, p. 349). Textul scrisorilor schimbate cu această ocazie în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, București, dosar 220/1967, Italia/6, f. 268–271.

cu solicitarea suplimentară de „admitere a unor acte de cult”, adică de o deschidere ocazională a bisericii pentru serviciul religios⁴⁶. Răspunsul lui Mănescu, așa cum este consemnat de partea italiană în stenograma discuțiilor, a fost pozitiv – mai ales că se dorea acceptul italian pentru redeschiderea edificiului din Valle Giulia și pentru schimbarea destinației clădirii *Accademia di Romania*, care urma să devină sediu al atașatului cultural al României la Roma –, chestiunea fiind tratată pe principiul parității cu capelele altor națiuni din București, și nu în ecuația vreunei concesiuni făcute catolicismului. În plus, se accepta venirea de preoți italieni pentru a celebra liturghia cu ocazia unor sărbători mai importante [„Noi, d’altra parte – răspundea Corneliu Mănescu conform stenogramei originale în limba italiană –, vorremmo trovare una soluzione accettabile. Per la Chiesa abbiamo trovato una soluzione tanto sul restauro dell’edificio (cosa che del resto è in corso) a condizioni pari a quelle di altre chiese. Desidero assicurare che non avrete meno di altre chiese nelle stesse condizioni. I sacerdoti potranno venire qui in determinate occasioni. Bisogna discutere il problema in base allo sviluppo della situazione”]⁴⁷. În consecință, la 11 august 1967, odată cu schimbul amintitelor note, s-a decis și redeschiderea Bisericii Italiene cu ocazia a cinci sărbători pe an. De asemenea, tot în ziua de 11 august 1967, ministrul Amintore Fanfani vizita localul Bisericii Italiene din București⁴⁸.

Edificiul religios italian din capitala României a fost redeschis pentru cult printr-un serviciu divin oficiat la începutul lunii noiembrie 1967, de un preot italian (documentul nr. 4), după o serie de temporizări pe care procesul negocierilor asupra redeschiderii Bisericii Italiene din București le-a cunoscut pe parcursul anilor 1966–67. Biserica a început să funcționeze din 2 noiembrie 1967, fiind, așadar, deschisă doar cu ocazia a cinci sărbători pe an (între care se numărau, așa cum reiese din documentele publicate în anexă, Paștele, Crăciunul, Sfânta Maria și Comemorarea Morților). Nu întâmplător, în noiembrie 1967 – chiar dacă relațiile cu Sfântul Scaun erau congelate unilateral, România fiind cea care a denunțat Concordatul –, cu toate că redeschiderea pentru cult a Bisericii Italiene de la București se făcea pe baza relansării raporturilor politice și culturale româno-italiene, axate pe interese economice pregnante, acest lucru fiind subliniat în repetate rânduri de Externele românești prin vocea lui Corneliu Mănescu (anume că se puna problema în cheia relațiilor româno-italiene, tratamentul rezervat fiind paritar bisericilor din capitala României, aparținând altor națiuni⁴⁹, și fiind deseori comparat cu facilitățile rezervate francezilor, deci celor două țări latine cu care România înțelegea să stabilească relații privilegiate în contextul deschiderii spre Occident⁵⁰,

⁴⁶ „Stamane – arăta Fanfani în cadrul discuției – parliamo di *restauri* della Chiesa italiana, cui dobbiamo provvedere anche per dar prova della nostra cura. Tale restauro potrebbe, in certo modo, essere completato, senza turbare le nostre relazioni o il vostro ordinamento, ammettendo certi atti di culto” (M. L. Sergio, *op. cit.*, p. 338, 350).

⁴⁷ Stenograma convorbirii Fanfani – Mănescu, în *ibidem*, p. 352.

⁴⁸ *Vezi* Jurnalul politic al lui Amintore Fanfani din 1967 (pentru 11 august 1967), în *ibidem*, p. 349.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 352.

⁵⁰ De amintit, în acest context, vizita pe care Charles de Gaulle a întreprins-o la București în zilele de 14–18 mai 1968, moment de relansare a relațiilor româno-franceze. Așa cum rezultă din declarația franco-română dată publicității la 19 mai 1968, care trasa principalele direcții ale amplificării colaborării dintre cele două țări, se aveau în vedere, în primul rând, sectoarele economic și tehnico-industrial (creșterea schimburilor și diversificarea acestora, respectiv intensificarea cooperării economice prin îmbinarea fericită a tehnicii franceze cu potențialul industrial românesc). Se preconiza lărgirea colaborării economice și tehnico-științifice la nivelul industriei chimice și mecanice, electronice, construcțiilor navale, irigațiilor, exploatarea pașnice a energiei nucleare. În amintitul scop, a fost instituită chiar o comisie la nivel guvernamental, însărcinată să supravegheze punerea în practică a acordurilor existente și studierea de noi forme de cooperare. Așadar, nu întâmplător, în

aceasta mai ales că din 1928 Biserica Italiană era, material, proprietatea statului italian), se înregistrau și prime tatonări și contacte în relațiile dintre guvernul comunist și Biserica Catolică. Astfel, la două săptămâni după redeschiderea pentru cult a Bisericii Italiene din București, făcută cu ocazia sărbătorii religioase *Commemorazione dei Defunti* (care are loc în 2 noiembrie fiecare an, celebrată la Roma în succesiunea Zilei tuturor sfinților – adică a mării sărbători din 1 noiembrie – Ognissanti), în seara zilei de 19 noiembrie 1967, cardinalul Franz König ajungea la București, întreprinzând o vizită în România, la invitația Patriarhului Justinian Marina. Vizita cardinalului austriac a avut la momentul respectiv o importanță notabilă, cunoscut fiind și faptul că acesta era adeptul unei politici ecleziastice de apropiere între Biserica Catolică și bisericile ortodoxe din lagărul socialist. În plus, în ceea ce privește poziția sa în sânul Bisericii Romane, ar fi de amintit rolul-cheie pe care cardinalul de Viena l-a jucat în anul 1978 în alegerea ca papă a lui Karol Wojtyła, un papă venit de dincolo de Cortina de Fier. Împreună cu patriarhul Justinian, primatul Austriei a vizitat atunci o serie de biserici din București (cea de la Schitul Maicilor, cea a Mănăstirii Antim⁵¹), mănăstirile Cozia, Curtea de Argeș, Dealu etc., interesantă fiind relatarea ambasadorului Italiei în România, Niccolò Moscato, conținută într-o telegramă urgentă trimisă Farnesinei în după-amiaza zilei de 20 noiembrie 1967, care surprinde relativul climat de detensionare dintre autoritățile comuniste de la București și înalta ierarhie a Bisericii Romane. În primul rând, ambasadorul Moscato înștiințează Externele de la Roma că primatul austriac a fost întâmpinat la aeroport de Patriarhul Justinian⁵², alături de episcopii catolici Márton Áron și Petru Pleșca. Referitor

Uzina de Autoturisme de la Colibași-Mioveni din județul Argeș – construită, de altfel, într-un timp record, un an și jumătate, începând din 1966 – s-a demarat, la 20 august 1968, producția modelului Dacia 1100, model sub licența Renault 8. Pentru crearea unui automobil „național”, autoritățile comuniste ale vremii optaseră pentru soluția unei licențe obținute de la un producător străin, în vederea reducerii timpului dintre proiectare și lansarea producției de serie. În acest sens, s-a prospectat în principal piața italiană și cea franceză – în virtutea relansării unor legături deja tradiționale –, dar și cea britanică (modele precum Renault 10, Peugeot 204, Fiat 1100D, Alfa Romeo 1300 și Austin Mini Motors). Cu toate că au fost avute în vedere firmele Renault, Peugeot, Fiat, Alfa Romeo sau Austin, în urma vizitei lui de Gaulle în România s-a optat pentru producerea de automobile sub licența Renault, primul automobil ieșit pe poarta fabricii fiindu-i făcut cadou lui Nicolae Ceaușescu. În mod simbolic, adâncirea cooperării economice și acordarea în anumite probleme de politică internațională – vezi crizele momentului, Vietnam sau Orientul Mijlociu – era întărită și prin semne de bunăvoință în planul relațiilor culturale, decizându-se instituirea, pe bază de reciprocitate, a Bibliotecii române la Paris și a celei franceze la București, precum și a unor centre de documentare tehnică și științifică. Cu ocazia vizitei a fost semnată convenția consulară, s-au decis viitoare negocieri pentru încheierea unui acord de asistență juridică, iar de Gaulle l-a invitat pe Ceaușescu să viziteze Franța (în ceea ce privește ultimul aspect, acesta se va materializa mai târziu, Nicolae Ceaușescu întreprinzând o vizită în Franța la 15–19 iunie 1970, când președinte era Georges Pompidou). Pentru ecoul în mediul diplomatic al vizitei lui de Gaulle la București, vezi telegramele nr. 17226 din 14 mai 1968, nr. 17411 din 15 mai 1968, nr. 17588 din 16 mai 1968, nr. 18035 din 19 mai 1968, trimise Farnesinei de ambasadorul Moscato (ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 69).

⁵¹ Vezi fotografiile pe <http://fototecaortodoxiei.ziarullumina.ro/1218, 1220>.

⁵² Atitudinea Patriarhului Justinian trebuie interpretată în conformitate cu percepția pe care Biserica Ortodoxă Română o avea în momentul respectiv față de lumea catolică. Chiar dacă a fost mai refractară decât alte biserici ortodoxe în privința dialogului cu Biserica Romană și a deschiderii față de Conciliul Vatican II – să nu uităm că a rămas singura dintre bisericile ortodoxe autocefale absentă pe toată durata lucrărilor conciliare, problema trimerii reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la Conciliu constituind un intens subiect de dezbateră și stârnind o succesiune de atitudini oscilante în rândul autorităților ecleziastice și statale din România anilor 1962–1965 –, Ortodoxia română a privit la sfârșitul anilor '60 contactele cu înalții ierarhi catolici nu din perspectiva poziției lor de reprezentanți ai Sfântului Scaun, ci din punctul de vedere al calității acestora de exponenți ai bisericilor catolice ale diferitelor națiuni, promoatoare ale intereselor popoarelor respective de a stabili raporturi de frățietate și colaborare cu alte națiuni, biserici „catolice naționale” care se bucurau de o mai mare libertate de acțiune în raport cu centrul în epoca postconciliară (O. Bozgan, *op. cit.*,

la poziția autorităților de la București față de fiecare dintre aceștia din urmă, ministrul italian făcea observații interesante. În legătură cu Márton Áron – arestat la 21 iunie 1949, condamnat, la 30 iunie 1951, la muncă silnică pe viață pentru spionaj în favoarea Ungariei, și eliberat în 1955, însă obligat din 1957 la domiciliu forțat în Palatul Episcopal de Alba Iulia până în 1967 –, diplomatul italian aprecia că „ha ormai dunque una certa libertà di movimento dopo la lunga clausura ad Alba Iulia”⁵³.

Pe de altă parte, episcopul Petru Pleșca fusese numit, la începutul anilor '50, „substitut”, de către Gheorghe Peș, atunci *ordinarius substitutus* pentru dieceza de Iași a episcopului Marcu Glaser, și a devenit, din 11 martie 1951, conducătorul efectiv al diecezei (recunoscut apoi de Ministerul Cultelor ca locțiitor al episcopului romano-catolic de Iași)⁵⁴. Era un context dificil în care funcționa Biserica Romano-Catolică în România, deoarece în urma Legii Cultelor din 1948 fuseseră desființate trei dintre cele cinci dieceze romano-catolice, menținându-se doar cele de Iași, pentru vechiul Regat, și de Alba Iulia, pentru Transilvania și Banat. Iar ierarhii, nemaiputând fi numiți de Sfântul Scaun, și așa a fost până în 1989, în contextul denunțării unilaterale a Concordatului, Suveranul Pontif recursese la soluția numirii în cascadă a substituiților (prin dispoziția papală *De Nominatione Ordinariorum Substitutorum*, din 29 iunie 1948, se prevedea ca fiecare episcop în funcție să numească îndată doi preoți supleanți, *ordinarius substitutus*, abilitați să preia conducerea diecezei în cazul în care episcopul legiuit ar fi fost arestat, la rândul său fiecare preot supleant trebuind să își numească succesorul⁵⁵), asigurându-se astfel supraviețuirea Bisericii Romano-Catolice în România. În plus, în urma unei vizite la Vatican, în 1965, legată de lucrările Conciliului Vatican II⁵⁶,

p. 132–142, 161, 164–166). De altfel, în anul 1968 – așa cum rezultă dintr-o telegramă a Farnesinei către misiunea diplomatică italiană de la București – existau preoți ortodocși dispuși să studieze la Roma, în universitățile catolice de acolo (Mario Pinna Caboni, funcționar ministerial responsabil de emigrația italiană și afaceri sociale din Ministerul de Externe de la Roma, cerea ambasadei de la București să acorde, dacă va fi solicitată, viza de intrare pe o perioadă de trei ani pentru „Padre Dumitru Popescu della Chiesa Ortodossa romena”, care obținuse o bursă de studiu la Universitatea Gregoriană și urma să fie cazat la Seminarul Francez de la Roma). Vezi telegrama nr. 23609 din 22 noiembrie 1968 a Farnesinei către Ambasada Italiei la București, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 74. Părintele Dumitru Popescu va deveni, la începutul anilor '70, specialistul Bisericii Ortodoxe Române în probleme pontificale (O. Bozgan, *op. cit.*, p. 205).

⁵³ Telegrama nr. 40908 din 20 noiembrie 1967 a ambasadorului Moscato către Farnesina, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1967, Romania, vol. 71. Se pare că, la intervenția lui König, la 22 noiembrie 1967 a fost ridicat regimul de domiciliu obligatoriu la care fusese supus Márton Áron din 1957, autoritățile comuniste adoptând și decizia de a i se acorda, cu începere de la 1 ianuarie 1968, indemnizația corespunzătoare rangului de episcop. Informația privitoare la ridicarea restricțiilor la care fusese supus Márton Áron apare la „Radio Vatican”, într-o transmisiune din 26 noiembrie 1967 (date la O. Bozgan, *op. cit.*, p. 188).

⁵⁴ O. Bozgan, *op. cit.*, p. 51.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁵⁶ Era ultimul an al desfășurării lucrărilor Conciliului Vatican II (11 octombrie 1962 – 8 decembrie 1965) și autoritățile comuniste – vezi mai ales Departamentul Cultelor – se confruntaseră frecvent cu problema reprezentării comunităților religioase din țară la sus-numitul conciliu. La nivelul Bisericilor ortodoxe se discutase soluția trimiterii unor observatori delegați la lucrările conciliare, însă Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române rămânea refractară la astfel de propuneri. În cele din urmă, în octombrie–noiembrie 1964 au putut participa la întrunirile Conciliului prelații Francisc Augustin, aflat în fruntea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, și Cărol Pákocs, canonic de Satu Mare, unul de origine germană, celălalt maghiar. În 1965, ultimul an al lucrărilor conciliare, autoritățile de la București au permis deplasarea la Roma a lui Petru Pleșca, provicar general al Arhiepiscopiei de București, pentru a participa la Sinodul Ecumenic în calitate de expert, prelatul fiind prezent la sesiunea publică din data de 7 decembrie 1965 și la închiderea lucrărilor Conciliului din 8 decembrie același an. La Roma, ierarhul a fost însoțit la lucrările conciliare de Hosszú Ladislau, preot romano-catolic născut în Șimleul Silvaniei, atunci protopop de Oradea (acesta din urmă, cu studii canonice și doctorat la Roma, revenit apoi în România, și cu o bogată activitate pastorală și didactică, va deveni, la moartea lui

Petru Pleșca a fost numit de Paul al VI-lea, la 4 decembrie 1965, episcop titular de *Voli in partibus*, aceasta pentru facilitarea hirotonirii absolvenților Institutului Teologic Romano-Catolic de la Iași, până atunci siliți să se deplaseze la Alba Iulia pentru a primi consacrarea întru preoție de la episcopul Márton Áron, singurul ierarh aflat în libertate. În consecință, la 16 decembrie 1965, la Roma, în urma dispoziției date de Suveranul Pontif, Petru Pleșca a fost consacrat în Capela Sixtină ca episcop al Bisericii Romano-Catolice, de cardinalul Carlo Confalonieri, secretar al Congregației Sf. Consistoriu din Curia Romană, cardinal-preot de Sant'Agnese Fuori le Mura, asistat de arhiepiscopul titular de Leontopolis in Pamphylia, Giuseppe D'Avack, și de arhiepiscopul titular de Emmaüs, Franco Costa⁵⁷. Întrucât autoritățile regimului ateocrat aveau serioase probleme cu acceptarea unei numiri care nu era supusă aprobării organelor în drept ale statului, la 29 decembrie 1965, primit la Departamentul Cultelor, lui Pleșca i s-a reproșat că nu a consultat oficialitățile române în privința consacrării sale ca episcop. Guvernanții considerau că „rangul ce i s-a conferit constituie un titlu personal”, care nu antrenează vreo schimbare de autoritate bisericească. Situația era apoi tranșată în 1966, sub forma unui compromis: episcopului i se interzicea să officieze sau să sfințească biserici deoarece ar fi fost vorba de ceremonii celebrate cu fast, dat fiind noul său statut, însă i se permitea să hirotonească preoți în capela institutului de la Iași⁵⁸. Ambasadorul Moscato preciza la 20 noiembrie 1967 că „per la prima volta a Monsignor Pleșca viene pubblicamente attribuito il suo titolo di Vescovo cattolico, il che prova che – almeno tacitamente – è stata approvata anche sul piano governativo la consacrazione episcopale: tanto più che all'arrivo di Sua Eminenza [König] era presente un Rappresentante del Dipartimento dei Culti che gli ha port[at]o il saluto ufficiale”⁵⁹. De altfel, în toamna anului 1967, monseniorul Pleșca a fost anunțat de cardinalul Cicognani că fusese numit consultor în Comisia Pontificală de revizuire a Codului canonic, fiind invitat, în toamna aceluiași an, să participe la primul Sinod al Episcopilor, instituit de Conciliu, care a avut loc în perioada 29 septembrie – 24 octombrie 1967. Pretextând motive de sănătate, monseniorul Pleșca va declina invitația⁶⁰; însă, așa cum reiese din vizele de intrare acordate de Ambasada Italiei la București, la 23 mai 1968 înaltului prelat i-a fost eliberată viza italiană în vederea participării la lucrările amintitei comisii⁶¹.

Cu toate că Biserica Italiană din București și-a deschis porțile pentru credincioși încă de la sfârșitul lui 1967, abia pe parcursul anului 1968 au fost încheiate lucrările de

Bélteky Francisc, *vicarius generalis, ordinarius substitutus* al Bisericii Romano-Catolice din Oradea). Rămâne însă o realitate faptul că, până la urmă, preotul greco-catolic Vasile Cristea, în anii 1946–1948 rector al Colegiului „Pio-Romeno” de la Roma, ulterior retras la Florența în cadrul comunității asumpționiste de acolo și consacrat la 8 septembrie 1960 episcop titular de Lebedo pentru diaspora românească greco-catolică, va rămâne singurul român participant constant la Conciliul Vatican II (O. Bozgan, *op. cit.*, p. 62–66, 106, 146–155; *Treizeci de ani de la moartea Episcopului Petru Pleșca*, Iași, 20 martie 2007, la adresa de internet <http://www.catholica.ro/2007/03/20/treizeci-de-ani-de-la-moartea-episcopului-petru-plesca/>).

⁵⁷ *Bishop Petru Plesca*, la adresa de internet <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bplesca.html>.

⁵⁸ Date în O. Bozgan, *op. cit.*, p. 68; Cristina Diac, *La limita legii: Biserica Romano-Catolică în timpul comunismului*, în „Adevărul”, București, 1 noiembrie 2012; vezi și <https://www.historia.ro/>.

⁵⁹ Telegrama nr. 40908 din 20 noiembrie 1967 a ambasadorului Moscato către Farnesina, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1967, Romania, vol. 71. Despre vizita cardinalului König, vezi și O. Bozgan, *op. cit.*, p. 186–191.

⁶⁰ O. Bozgan, *op. cit.*, p. 68.

⁶¹ ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 69; vezi și calupul de documente (81 de file) din 1968, din cadrul Arhivei Departamentului Cultelor, conținând și „referate, note, adrese cu privire la vizita episcopului Petre Pleșca la Roma”; Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 419.

restaurare și a fost tranșată situația preotului officiant. De altfel, în anul 1968, Departamentul Cultelor urmărea cu atenție poziția Bisericii Catolice în raport cu statele de dincolo de Cortina de Fier, purtând în acest sens o corespondență cu Ministerul Afacerilor Externe și primind rapoarte de la Ambasada României la Roma privind „dialogul Bisericii Catolice cu ateismul și comunismul”⁶². De asemenea, pe parcursul lui 1968, 57 de file conservate în arhiva Departamentului Cultelor de la București indică interesul autorităților comuniste pentru „relațiile cu Vaticanul”⁶³. Era, pe de o parte, un moment al apropierii româno-italiene, concretizat și prin vizita oficială întreprinsă la 22–24 ianuarie 1968 de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, în Italia, unde a fost primit și de Papa Paul al VI-lea, în audiență neoficială, la data de 24 ianuarie⁶⁴. Din delegația română a făcut parte atunci și Corneliu Mănescu – primit și el de Suveranul Pontif cu ocazia amintitei audiențe⁶⁵ –, iar cu prilejul vizitei la Roma, la 23 ianuarie 1968, Fanfani și Mănescu au semnat un acord financiar și un acord turistic româno-italian, operându-se schimbul de ratificări pentru acordul cultural⁶⁶. În acel context, diplomația italiană urmărea cu interes relativa deschidere a autorităților

⁶² Arhivele Naționale, inv. nr. 3323, *Inventar. Ministerul Cultelor și Artelor 1948–1968*, p. 411.

⁶³ Materialul documentar conține ca anexe Legea din 12 iunie 1929 de ratificare a Concordatului cu Sfântul Scaun, adresa Ministerului Afacerilor Străine de la București din 20 iunie 1928, adresa de răspuns a Nunțiatului Apostolic din 22 octombrie 1928 către Ministerul Afacerilor Străine, Decretul-lege pentru interpretarea art. IX din Concordatul de la 10 mai 1927 dintre Sfântul Scaun și guvernul român, statutele Diocezei Catolice de Rit Latin din Alba Iulia (*ibidem*, p. 421).

⁶⁴ O. Bozgan, *op. cit.*, p. 262.

⁶⁵ La 3 iulie 1968, Ambasada Italiei la București solicita Farnesinei autorizația pentru a da viza de intrare în Italia părintelui franciscan Petru Frîncu, născut în România, la 28 ianuarie 1910, „divenuto apolide per ottenere locale documento viaggio che poi consentirà sola uscita dal Paese” (adică privat de cetățenia țării de origine, din motive politice, și fără a avea vreă altă cetățenie, aceasta pentru a reuși să obțină permisul autorităților comuniste de a se deplasa în străinătate, permis care îi asigură doar ieșirea din România). Părintele franciscan intenționa să ajungă la trapiștii de la Abația Tre Fontane, situată la Roma lângă Via Laurentina, fiind invitat acolo de *Magister Novitiorum* al amintitei comunități monahale pentru a intra în respectivul ordin călugăresc. Ambasadorul Moscato preciza Farnesinei că autoritățile de la București permiteau călătoria franciscanului în urma intervenției personale a Monseniorului Casaroli, cu ocazia vizitei lui Mănescu la Sfântul Părinte, din ianuarie anul respectiv („Autorità locali hanno permesso viaggio a seguito personale intervento Monsignor Casaroli in occasione visita Manescu al Santo Padre del gennaio scorso”). În plus, ambasadorul italian insista să primească un răspuns urgent din partea Externelor italiene, în privința celui interesat să plece la Roma. La 12 iulie 1968, Moscato anunța Farnesina că, în dimineața respectivă, franciscanul Petru Frîncu plecase cu avionul spre Roma, având ca destinație comunitatea monahală de la Tre Fontane, și că acest lucru se realizase cu asistența Ambasadei Italiei la București. Ambasadorul Moscato adăuga rugămintea ca Farnesina să informeze Ambasada Italiei pe lângă Sfântul Scaun despre cele întâmplate, astfel încât cazul să îi fie comunicat Monseniorului Casaroli. Situația amintită apărea pe fondul încadrării nefirești a membrilor fostelor ordine monahale din România și ai diverselor congregații religioase catolice în puținele comunități călugărești ce supraviețuiseră stalinizării României sau în rândul clerului secular. Cum este bine cunoscut, Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 810/1949, din 29 iulie 1949, dispunea încetarea activității a 15 dintre cele 25 de ordine și congregații ale Bisericii Romano-Catolice active în România anulului 1948 (printre care și amintita Congregație a „Surorilor de Caritate Sf. Vincentiu de Paul”). Membrii organizațiilor ecleziastice desființate puteau să aleagă între continuarea vieții monahale în câteva comunități (pentru bărbați la București și Alba Iulia, iar pentru femei la Radna, Popești-Leordeni sau Timișul de Sus), retragerea în aziluri publice pe motive de boală ori bătrânețe sau intrarea în câmpul muncii. Chiar dacă Ordinul Franciscan – cu numeroși membri în Moldova – s-a numărat printre cele 10 ordine nedesființate prin lege, a fost nevoit să își restrângă simțitor activitatea și mulți franciscani au fost siliți să își continue viața religioasă în calitate de clerici seculari. De cele mai multe ori, foștii monahi sau frați conventuali erau nemulțumiți de cadrul în care își puteau manifesta vocația. Vezi telegrama nr. 24800 adresată Farnesinei de ambasadorul Moscato la 3 iulie 1968 și cea cu nr. 26215 din 12 iulie 1968, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 70–72.

⁶⁶ Vezi telegrama nr. 1507 trimisă de Farnesina către Ambasada Italiei din București la 23 ianuarie 1968, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 74.

comuniste față de Sfântul Scaun. La 1 martie 1968, ambasadorul Moscato relatează Farnesinei audiența la Ceaușescu a diverșilor reprezentanți ai cultelor religioase din România, din data de 29 februarie 1968, stăruind asupra felului în care au fost primiți episcopii catolici Márton Áron și Petru Pleșca. După istorisirea discursului lui Ceaușescu, ținut cu acest prilej – în care se insistă pe necesara susținere de către exponenții diverselor confesiuni, atât în interior, cât și în cadrul relațiilor cu alte culte din exterior, a politicii române a momentului –, diplomatul italian menționa răspunsul la discurs al patriarhului ortodox și al reprezentanților altor culte: „Aron – notoriamente vissuto sino a poco fà in ritiro coatto ad Alba Iulia – ha assicurato ausilio Clero e fedeli, rilevando intenso costruttivo lavoro del Presidente nel campo sia nazionale che internazionale e compiacendosi inoltre pe recente visita Maurer e Manescu al Papa”⁶⁷. În plus, ambasadorul Moscato aprecia „sembra lecito rilevare favorevole andamento della distensione con la Chiesa Cattolica, per la prima volta venuta in contatto con Capo dello Stato a mezzo alti prelati attaccati alla Santa Sede e da essa graditi. Dopo la nota visita a Bucarest Cardinal Koenig ed in attesa quella prossima del Cardinal Doepfner”⁶⁸. Governo mostra di voler favorire un ambiente di intesa che sarà certo foriero di futuri sviluppi”⁶⁹.

Lucrările de restaurare la edificiul Bisericii Italiene din București, începute din vara anului 1967, au continuat în ritm intens și în lunile următoare, așa cum rezultă și din telegramele schimbate între Farnesina și misiunea diplomatică italiană din capitala României. Într-o telegramă din 24 noiembrie 1967 (documentul nr. 5), ambasadorul Moscato solicită de urgență Externelor italiene sumele necesare achitării lucrărilor angajate cu întreprinderea de stat românească responsabilă de restaurare, arătând că Ambasada Italiei din București avansase deja din fondurile ei, în august anul respectiv, o primă tranșă de 100 000 de lei pentru efectuarea reparațiilor. La 30 noiembrie 1967 (documentul nr. 7), Moscato reamintește Farnesinei că, încă din 24 august 1967, prin „telespresso” nr. 2726, trimisese contractul în original pentru angajarea lucrărilor, însoțit de traducerea autenticată în italiană, de avizul juridic și de expertiza tehnică a unui specialist de încredere, iar la 13 septembrie același an, prin raportul nr. 2919, expediasse la minister estimarea costurilor reparațiilor. Diplomatul italian avertiza, la sfârșitul lunii noiembrie 1967, că neplata operațiunilor ar fi avut neplăcuta consecință a sistării restaurării. Așa că insistă pentru obținerea finanțării necesare, arătând că pentru facilitarea rezolvării chestiunii financiare trimitea prin curierul diplomatic din 1 decembrie 1967 un alt exemplar din contractul de angajare a lucrărilor, împreună cu traducerea autenticată în dublă copie. Restaurarea edificiului a fost încheiată în anul 1968, iar la 14 septembrie 1968, cu ocazia vizitei la București, primarul Romei, Rinaldo Santini, a mers la proaspăt restaurata Biserică Italiană din capitala României (documentul nr. 13).

În ceea ce privește problema preotului ofician care urma să se deplaseze la București, cu ocazia sărbătorilor mai importante, pentru a sluji în Biserica Italiană, se

⁶⁷ Vezi telegrama nr. 7486 din 1 martie 1968 a ambasadorului Moscato către Externele italiene, pe tema „Rapporti Romania – Santa Sede”, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 68.

⁶⁸ Cardinalul german Julius August Döpfner, arhiepiscop al Arhidiecezei de München și Freising, era unul dintre cei patru cardinali moderatori ai lucrărilor Conciliului Vatican II, susținător al ecumenismului și considerat liderul progresiștilor la lucrările conciliare (adept al punctului de vedere favorabil reînnoirii bisericii *ecclesia semper reformanda*). Vizita cardinalului în România, la invitația Patriarhului Justinian, din 10 aprilie 1968, acceptată în mod oficial la 12 iulie același an, nu s-a mai realizat în condițiile invadării Cehoslovaciei în august 1968 (O. Bozgan, *op. cit.*, p. 192–193).

⁶⁹ Vezi telegrama nr. 7486 din 1 martie 1968 a ambasadorului Moscato către Externele italiene, pe tema „Rapporti Romania – Santa Sede”, în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1968, Romania, vol. 68.

poate afirma că abia din 1968 s-a ajuns la soluția trimiterii constante a aceleiași persoane, părintele Francesco Molinari din rândul misionarilor Congregației Nostra Signora della Salette⁷⁰. Acesta devenea – după părintele paroh Antonio Mantica și rectorul franciscan Clemente Gatti – al treilea sacerdot însărcinat cu păstoria lăcașului de cult italian⁷¹.

Slujba de redeschidere a Bisericii Italiene din București, din data de 2 noiembrie 1967, a fost oficiată de rectorul Bazilicii Santa Cecilia în Trastevere, don Umberto Dionisi (documentele nr. 3 și 4), sosit la București încă din 30 noiembrie 1967, ce s-a adresat asistenței – din care făceau parte, așa cum arăta ambasadorul Moscato, alături de membrii corpului diplomatic, și numeroși credincioși din România – atât în limba italiană, cât și în franceză, împărțind binecuvântări pontificale și distribuind obiecte de cult în numele Sfântului Părinte. Ecoul redeschiderii Bisericii Italiene a fost destul de puternic, așa cum relatează diplomatul italian, mai ales în rândul credincioșilor catolici ai misiunilor diplomatice străine de la București; dar nu a fost de neglijat nici prezența catolicilor din țară, redeschiderea edificiului fiind „primită cu vie satisfacție de mediile catolice locale”.

Câteva săptămâni mai târziu, la 28 noiembrie 1967, Ambasada Italiei la București își punea problema preotului care venea din Italia pentru a oficia liturgia din 25 decembrie, Moscato solicitând Externelor italiene să se pună de acord cu autoritățile ecleziastice pentru desemnarea respectivului părinte. Sublinia totodată (documentul nr. 6) că reîntrirea în funcțiune a „capei italiene” a fost primită cu „vii interes de ambasadele de aici ale țărilor catolice”, biserica putând să câștige și rolul de „loc de cult al personalului diplomatic rezident aici”. Numai că, probabil, părintele Dionisi fiind ocupat cu slujbele la Roma în perioada Crăciunului, Farnesina anunța misiunea de la

⁷⁰ Misionarii de Notre Dame de La Salette (Missionarii Dominae Nostrae a La Salette) – congregație clericală fondată la 19 septembrie 1851 și transformată în 1858 în institut religios masculin de drept pontifical –, denumiți astfel de la localitatea La Salette-Fallavaux (dep. Isère) – devenită sediu de devoțiune mariană după ce, în 1846, s-a înregistrat o apariție miraculoasă a Fecioarei Maria în fața unui băiețel și a unei fete care pășteau vacile (miracol recunoscut de Biserica Romană în 1851, sanctuarul dedicat Madonei de La Salette fiind ridicat între 1852 și 1865 și declarat bazilică minoră în 1879) – s-au extins în Italia abia din 1896, când a fost fondat primul lor centru la Roma. Expulzați din Franța, misionarii și-au transferat în 1901 Consiliul General din sediul de la sanctuarul din La Salette în provincia Torino, la început la Villar Focchiardo (1902–1907), apoi în orașul episcopal Susa (1907–1928), pe urmă la Torino. În 1926, aceștia și-au deschis o școală apostolică la Salmata di Nocera Umbra (aproape de Perugia), unde erau pregătiți aspiranții la misionariat. „Opera italiana dei Missionari di Nostra Signora della Salette” își are oficial începutul la 1 noiembrie 1938, inițial depinzând de superiorul general, iar din 9 octombrie 1948 devenind autonomă și având ca prim superior delegat pe părintele Carmine Savinelli. La 7 iulie 1952, a fost ridicată la rangul de vice-provincie, cu același Savinelli ca superior vice-provincial, urmat în funcție, în noiembrie 1961, de părintele Francesco Molinari. La 21 decembrie 1961, a devenit provincie, cu sediul legal la Torino și cu titlul Beata Maria Vergine Mediatrice, denumire avută din 1952. Funcția de superior provincial a fost ocupată pe rând de părinții Pietro Rampietti, Carmine Savinelli, Giuseppe Nuzzo, Celeste Cerroni, Francesco Molinari, Sergio Abbate, Silvano Marisa, iar după 1995, Celeste Cerroni, Silvano Marisa și Heliodoro Santiago Bernardos. *Vezi Cenni storici sulla provincia italiana*, la adresa de internet <http://www.lasalettesantuariodisalmata.it/i-missionari/chi-siamo/cenni%20storici-sulla-provincia-italiana/>; Francesco Molinari, *Nostra Signora de La Salette. Cenni storici e pie pratiche*, Gaifana (Perugia), Missionari di N.S. De La Salette, Terni, Tip. Alterocca, 1942, 117 p.; Macario Caterini, *I missionari di Nostra Signora de la Salette*, Torino, Roma, Centro Stampa Salettino, Parrocchia Madonna de La Salette, 1962, 51 p.

⁷¹ Rectorul Bisericii Italiene Francesco Molinari a fost urmat la conducerea vieții religioase a lăcașului de cult de monseniorul Luigi Vittorio Blasutti (născut la Buzău, într-o familie de origini italiene, consilier al Arhiepiscopiei de București și paroh în cadrul acesteia în anii '70, apoi vicar general al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București în anii '80), de rectorii Lazarin Belizarie și Colombo Graziano, apoi de părinții Cornel Damian și Daniel Bulai. *Vezi și O. Bozgan, op. cit.*, p. 301, 384.

București, la 9 decembrie 1967 (documentul nr. 8), că Ambasada Italiei de la Ankara era dispusă să ofere un preot de la Istanbul, pe salezianul Filippo Carignani⁷², și că Externele italiene solicitaseră deja Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun *nulla osta* pentru trimiterea în România a părintelui Carignani. De îndată ce călătoria era autorizată – indica Farnesina misiunii de la București –, urmau să fie anunțate autoritățile române, cu rugămintea ca Ambasada italiană de la București să intervină pentru ca misiunea română din Turcia să îi dea părintelui Carignani viza de intrare. Erau discutate și detaliile financiare legate de deplasarea preotului la București și se arăta că sumele pentru sejur erau luate din fondurile destinate manifestărilor religioase în favoarea comunității italiene, în timp ce cheltuielile de călătorie cu avionul se acopereau din același fond, dar pertinent Consulatului din Istanbul. La 17 decembrie 1967, Externele italiene anunțau misiunea lor de la București (documentul nr. 9), în legătură cu problema slujbei de Crăciun din „capela” italiană de acolo, că Ambasada italiană de la Ankara le comunicase că nunțul apostolic din capitala Turciei primise autorizarea din partea Sfântului Scaun pentru ca salezianul Carignani să se deplaseze temporar la București. Întrucât misiunea italiană de la Ankara urma să prezinte cererea pentru viza preotului, Farnesina indica Ambasadei Italiei de la București să intervină pe lângă autoritățile comuniste cu rugămintea de a acorda viza prin reprezentanța României în Turcia.

Problema preotului care să slujească la Biserica Italiană din București s-a ridicat și cu ocazia Paștelui din anul 1968. La 8 aprilie 1968, Farnesina trimitea misiunii sale de la București o telegramă, prin care anunța că părintele Dionisi, desemnat la 1 aprilie 1968 pentru slujba pascală de la Biserica Italiană din capitala României, fusese internat de urgență în spital în urmă cu o zi, aflându-se deci în imposibilitatea de a se deplasa la București pentru masa pascală ce trebuia oficiată acolo la 14 aprilie (documentul nr. 10). Întrucât părintele Dionisi nu putea să plece spre București la 12 aprilie, așa cum fusese prevăzut, Externele italiene înștiințau totodată misiunea din capitala României că Secretariatul de Stat al Sfântului Scaun fusese solicitat pentru desemnarea unui alt preot. În ziua următoare, la 9 aprilie 1968, Farnesina anunța Ambasada Italiei de la București că Sfântul Scaun îl desemnase, în locul lui Dionisi, pe părintele Francesco Molinari să officieze acolo slujba din 14 aprilie. Se cerea misiunii diplomatice din capitala României să informeze din timp autoritățile regimului asupra noii numiri, așa încât acestea să intervină pentru ca părintelui Molinari să îi fie acordată, de către Ambasada României la Roma, viza de intrare (documentul nr. 11). În plus, se arată în telegrama Externelor italiene, că noul preot urma să sosească la București în ziua de vineri, 12 aprilie.

Tot părintele Molinari a fost trimis să officieze și masa de Sfânta Maria din același an. Încă de la 24 iulie 1968, Francesco Molinari era desemnat să săvârșească, la 15 august, slujba de Sfânta Maria din Biserica Italiană de la București, iar Ambasada Italiei din capitala României, anunța Farnesina la 2 august 1968, cerea autorităților locale viza

⁷² Prezența saleziană la Istanbul datează din 1926, când discipolii lui Don Bosco s-au instalat aici pentru a sprijini spiritual comunitatea italiană locală. Salezienii au officiat în biserica San'Antonio da Padova, reprezentativ edificiu al Bisericii Romane la Istanbul, construit în 1725 prin grija comunității italiene de acolo și refăcut în stil neogotic în anii 1906–1912, după planurile arhitecților Giulio Mongeri și Edoardo de Nari. Tot în grija salezienilor se afla la Istanbul și Sanctuarul Nostra Signora di Lourdes de acolo. În 1903, salezienii au construit la Istanbul o școală – Istituto Giustiniani di Arti e Mestieri –, devenită după Primul Război Mondial școală elementară de băieți, în directă legătură cu Liceul italian din Istanbul (la sfârșitul anilor '80 s-a transformat în Școala turcă privată „Evrin Lisesi”). Din 1989, salezienilor le-a fost încredințată Catedrala Latină „Saint-Esprit” pentru oficiul religios, o biserică ridicată în 1846 după planurile arhitecților Giuseppe Fossati și Julien Hillereau, inspirați de stilul baroc (Pierluigi Cameroni. *Salesiani nel mondo. Don Bosco a Istanbul*, în „Bollettino Salesiano”, an CXXXV, nr. 7, luglio–agosto 2011, p. 10–12).

pentru preot, acestea din urmă asigurând partea italiană că vor fi date misiunii române de la Roma dispozițiile necesare, astfel ca sacerdotul să poată sosi la București, începând cu data de 13 august (documentul nr. 12).

Pentru slujba de comemorare a morților, din 2 noiembrie 1968, misiunea italiană de la București solicita Farnesinei, încă din 15 octombrie, să se pună de acord cu autoritățile ecleziastice pentru ca părintele Molinari să poată oficia și să ajungă din timp în capitala României (documentul nr. 14), răspunsul Externelor italiene din 17 octombrie fiind pozitiv (documentul nr. 16). La 4 noiembrie același an, ambasadorul Moscato trimitea Externelor italiene un raport complet asupra manifestărilor desfășurate în cadrul comunității italiene din București în primele zile ale lunii (documentul nr. 15). Astfel, aflăm că la 2 noiembrie 1968 fusese oficiată în Biserica Italiană mesa solemnă de comemorare a defuncțiilor. Pentru comunitatea din București aceasta era, cu precădere, dedicată italienilor căzuți în Primul Război Mondial, în biserică aflându-se și o placă destinată comemorării italienilor din România căzuți pentru patrie în anii 1915–1918, amplasată acolo în 1930. În dimineața zilei de 4 noiembrie se desfășura, în cimitirul militar italian din București, o ceremonie solemnă care celebra a 50-a aniversare a Victoriei italiene de la Piave, din 4 noiembrie 1918, sărbătorită în Italia ca zi a Unității Naționale și a Forțelor Armate. Ceremonia se desfășurase – relata diplomatul italian – în prezența membrilor comunității, dar și a reprezentanților forțelor armate române, ai municipalității bucureștene și ai Ministerului de Externe. Se sublinia că preotul italian rostise rugăciuni, pentru ca, mai apoi, să fie depusă o coroană la monumentul militarilor căzuți.

În vederea slujbei de Crăciun din 1968, misiunea italiană de la București solicita Farnesinei, la 9 decembrie, confirmarea trimerii părintelui Molinari ca oficiant la Biserica Italiană din capitala României. Ambasadorul Moscato promitea că își va da interesul ca autoritățile comuniste să acorde viza de rigoare (documentul nr. 16), și astfel să permanentizeze în practica liturgică de la Biserica Italiană din București – cu toate că serviciul religios a fost la început ocazional – prezența aceluiași preot italian, părintele Francesco Molinari, care se va îngriji de păstorirea credincioșilor.

Francesco Molinari a permanentizat activitatea sa ca titular al Bisericii Italiene din București, traversând anii cei mai negri ai dictaturii comuniste, după cum a mărturisit recent, cu ocazia aniversării centenarului sfințirii edificiului de cult (octombrie 2016), arhiepiscopul romano-catolic de București, Ioan Robu: „Părintele Francesco Molinari (responsabilul de atunci al comunității italienilor din București) a reușit, nu știu cum, să facă în așa fel încât biserica să fie deschisă de cinci, șase ori pe an, la marile sărbători. Trebuia să fie prezenți numai italieni. Uneori se mai strecurau și străini; am făcut-o și eu. În felul acesta, credincioșii italieni puteau să participe la Liturghie. Pentru mine era o bucurie că această biserică se deschidea, chiar și numai de câteva ori pe an, că italienii puteau să se întâlnească, doar la aceste ocazii, pentru a-și mărturisi credința catolică”⁷³. Succesorul său a fost numit în august 1994, în persoana lui Belisario Lazzarin, din Congregația Opera Don Orione.

⁷³ *București: centenarul Bisericii Italiene*, la adresa de internet <http://angelus.com.ro/bucuresti-centenarul-bisericii-italiene/>.

ANEXĂ⁷⁴

1

Ministero Degli Affari Esteri
 Telegramma in partenza n. 3665
 Spedito da Mangiarotti
 Cifrato da „

P.C. il revisore Signorini

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 8.3.67 ore 15.40

Mittente POL.
 PERS.

Oggetto: Chiesa italiana in Bucarest

Visione

Testo 47 – Come noto, in occasione sua visita a Roma fu ricordata a Ministro Manescu, con apposito promemoria, questione Chiesa italiana di Bucarest, bisognosa urgenti restauri che ci si proponeva effettuare nell'aspettativa che venisse in seguito autorizzata da parte rumena riapertura al culto della Chiesa. Al tempo stesso fu prospettata opportunità che detta riapertura fosse accompagnata da autorizzazione ad ufficiatura da parte di un sacerdote italiano che avrebbe potuto essere inviato a Bucarest ed eventualmente inserito, dal punto di vista formale, nel personale Ambasciata.

Poichè, nonostante questione sia stata più volte ricordata a rumeni, Bucarest non ha fornito finora alcuna risposta, V.E. è pregata intervenire nuovamente costà per sottolineare opportunità che, anche in vista prossima visita On. Ministro, codeste autorità ci rendano note proprie disposizioni al riguardo.

Ortona

2

Ministero Degli Affari Esteri
 Telegramma in partenza n. 9508
 Spedito da Ardita
 Cifrato da „

P.C. il revisore Vinci Gigliucci

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 1° giugno 1967, ore 16.45

Mittente POL.
 PERS.

Oggetto: Chiesa italiana di Bucarest

Visione

Testo 130 – Circa questione riapertura al culto ed ufficiatura Chiesa italiana di Bucarest, questo Ambasciatore di Romania ha reso noto che da parte romena si penserebbe

⁷⁴ Documentele publicate se păstrează în ASDMAE, Telegrammi, 1943–1984, a. 1967, Romania, vol. 71–72; a. 1968, Romania, vol. 71–74.

accordarci „stesso trattamento riservato a francesi”, accennando a possibilità che un sacerdote sia autorizzato recarsi costà in occasione più importanti festività religiose.

In vista ulteriore esame e discussione argomento, pregassi telegrafare ogni utile informazione circa trattamento riservato a francesi cui ha fatto riferimento Ambasciatore Burtica.

Ortona

3

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in partenza n. 20479
Spedito da Ardità
Cifrato da

P.C. il revisore Signorini

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 24/10/67, ore 23.00

Mittente EMIGR.

GAB. PERS.

Oggetto: Officiatura Cappella Italiana Bucarest

Visione POL.

Testo 272 – Relazione telespresso 167/19993 informassi che Monsignor Umberto Dionisi è stato designato ad officiare nella Cappella Italiana 2 novembre prossimo.

Pregassi opportunamente informare codeste Autorità, con preghiera di intervenire perché sia concesso al medesimo da questa Ambasciata Romania necessario visto.

Monsignor Dionisi giungerà costà lunedì 30 con volo Tarom.

Pinna Caboni⁷⁵

4

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 38440
Ricevuto da Zona
Decifrato da Guazzini

il revisore Vinci Gigliucci

Provenienza Italdipl

Bucarest, li 2/11/67, ore 16.00

Roma, li idem, ore 20.30

⁷⁵ Mario Pinna Caboni, înalt funcționar din Ministero degli Esteri de la Roma, în perioada respectivă în cadrul Direzione Generale dell'Emigrazione e degli Affari Sociali, al cărei director a fost la începutul anilor '70. Din 1972 și până la 29 august 1973, a fost reprezentant permanent al Italiei la OCDE (Organisation de Coopération et de Développement Économiques). A reprezentat Italia în calitate de ambasador la Teheran în anii 1961–1966, iar în 1973 și-a încheiat cariera diplomatică, în momentul respectiv fiind ambasador al Italiei în Belgia. Vezi „Annuario di Politica Internazionale. 1972”, Istituto per gli studi di politica internazionale, Dedalo Libri, vol. 25, 1974, p. 1287; „Annuaire Européen. European Yearbook. 1973”, La Haye/The Hague, Martinus Nijhoff, vol. XXI, 1975, p. 287–288; Dawinka Laureys, *La contribution de la Belgique à l'aventure spatiale européenne des origines à 1973*, Paris, Beauchesne Editeur, 2008, p. 303.

Assegnazione PERS.
STAMPA
Visione POL. R. CULT
EMIGR.

Oggetto: Riapertura chiesa italiana a Bucarest

Testo 1070 – Stamane celebrata nella Chiesa Italiana funzione religiosa alla presenza nostra collettività, capi missione e membri corpo diplomatico. Fedeli, tra cui anche cittadini romeni, hanno gremito la cappella.

Rettore Basilica Santa Cecilia in Trastevere Mons. Umberto Dionisi⁷⁶ ha officiato rivolgendosi in italiano e francese all'assistenza, impartendo la benedizione del Pontefice e distribuendo in suo nome oggetti religiosi ai convenuti.

Riapertura al culto del Tempio dopo sì lungo periodo di chiusura è stata accolta con viva soddisfazione da ambienti cattolici locali.

Moscato

5

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 41711
Ricevuto da Andreis
Decifrato da Guazzini

P.C. il revisore Vinci Gigliucci

Provenienza Italdi

Bucarest, li 24-11-67, ore 11.00
Roma, li id., ore 22.00

Assegnazione PERS.

Oggetto: Restauro Cappella italiana Bucarest

Visione

Testo 1148 – Dispaccio 078/17707 del 29 settembre.

Prego provvedere cortese urgenza finanziare capitolo 1783 relativamente restauro Cappella italiana in considerazione scadenza prossimo pagamento da effettuare impresa stato romana dato avanzamento lavori in corso: ciò in conformità clausole contrattuali.

Rammento che come riferito con rapporto 2726 del 24 agosto ho già anticipato sui fondi Ambasciata Lei 100.000: attualmente mi trovo nella impossibilità di far fronte alla scadenza suddetta.

Ad evitare spiacevoli conseguenze per eventuale sospensione citati lavori, sarò grato assicurazione telegrafica.

Moscato

⁷⁶ Referitor la monsignor Umberto Dionisi și activitatea sa îndelungată ca rector al Bazilicii S. Cecilia in Trastevere, vezi Arcangelo Paglialunga, *Cecilia trasteverina la santa della musica tra storia e leggenda*, in „Strenna dei Romanisti”, Natale di Roma, MMDCCCLXI, 21 aprile 2008, vol. 69, p. 510–519 (p. 512, 518), www.gruppodeiromanisti.it/wp-content/uploads/2014/10/2008-parte-2-pp.380-766.pdf.

6

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 42233
Ricevuto da Andreis
Decifrato da Testaiuti

P.C. il revisore Signorini

Copia modificata nell'assegnazione
Provenienza Italdi

Bucarest, li 28/11/1967, ore 11.00
Roma, li idem, ore 21.30

Assegnazione EMIGR.
POL.

Oggetto: Cappella Ambasciata

Visione

Testo 1164 – Rapporto 3325 del 6 corrente e lettera 3461 al Capo Gabinetto del 13 successivo.

Dato approssimarsi Natale sarò grato a codesto Ministero se prenderà opportuni accordi con Autorità ecclesiastiche per designazione sacerdote che officerà 25 dicembre nella nostra Chiesa, di ciò fornendomi cortese assicurazione telegrafica.

Segnalo al riguardo che sua riapertura è stata accolta con vivo interesse da queste Ambasciate Paesi cattolici e che molti colleghi mi hanno espresso loro soddisfazione in merito, di guisa che Cappella potrebbe avviarsi a diventare anche luogo culto del personale diplomatico qui residente.

Moscato

7

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 42455
Ricevuto da Piro
Decifrato da Ghirardi

P.C. il revisore Vinci Gigliucci

Provenienza Italdi

Bucarest, li 30-11-67, ore...
Roma, li id., ore 10,00

Assegnazione PERS.

Oggetto: Restauro Cappella italiana

Visione

Testo 1175 – Suo 305.

Rammento di aver spedito contratto in originale con relativa traduzione autenticata assieme a pareri legale e tecnico fiducia con telespresso 2726 del 24 agosto scorso. Con rapporto 2919 del 13 settembre successivo ho poi inviato anche preventivo spesa di cui ad articolo 12 predetto accordo.

Pertanto non ho altri elementi da fornire dovendosi considerare per ambe le parti quella già trasmessa quale intesa definitiva.

Ad ogni buon fine includerò in corriere di domani altro esemplare contratto anzidetto con traduzione autenticata in duplice copia e rimango in attesa accreditamento.

Moscato

8

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in partenza n. 23804
Spedito da Nicodemo
Cifrato da

P.C. il revisore Vinci Gigliucci

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 9/12/67, ore 16.00

Mittente EMIGR. e A.S.

Oggetto: Cappella Ambasciata Bucarest

Visione GAB.-POL

Testo 315 – Suo 1164.

Ambasciata Ankara, interessata per invio sacerdote da Istanbul, ha fatto presente che salesiano Filippo Carignani sarebbe disposto recarsi costà. Richiesto a Segreteria di Stato nullaosta. Non appena viaggio sarà stato autorizzato, pregassi opportunamente informare codeste Autorità con preghiera di intervenire perché venga concesso medesimo da Autorità romene in Turchia necessario visto. Spese soggiorno costà sacerdote potranno essere imputate sui fondi già accreditati capitolo 3092 come spese per manifestazione religiosa a favore della collettività italiana, mentre quelle viaggio via aerea faranno carico stesso capitolo ma su fondi Italconsul Istanbul.

Pinna Caboni

9

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in partenza n. 24495
Spedito da Vitelli
Cifrato da

Urgentissimo P.C. il revisore Signorini

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 17 dic. 67, ore 14.40

Mittente EMIGR.
GAB. POL.

Oggetto: Messa Natale Cappella italiana Bucarest

Visione

Testo 330. Suo 1233.

Italdipl Ankara comunica che quel Nunzio Apostolico⁷⁷ ha ricevuto autorizzazione Santa Sede a che Salesiano Parignani [Carignani] si rechi temporaneamente a Bucarest.

Dato che Italdipl Ankara provvede presentare domanda visto si prega codesta Ambasciata voler informare codeste autorità con preghiera sollecita concessione visto da parte autorità rumene in Turchia.

Pinna Caboni

10

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in partenza n. 6440
Spedito da Bianciardi
Cifrato da

P.C. il revisore Faiola

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 8/4/68, ore 23.10

Mittente EMIGRAZ.
GAB.

Oggetto: Cappella italiana Bucarest

Visione POL.

Testo 69. Seguito 167 del 1° corrente. Monsignor Dionisi, ricoverato ieri urgentemente in clinica, sarà impossibilitato partire come previsto 12 corrente. Interessata Segreteria di Stato per designazione altro Sacerdote. Si fa riserva ulteriori notizie al riguardo.

Savina⁷⁸

11

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in partenza n. 6477
Spedito da Lucentini
Cifrato da

P.C. il revisore Castellaneta

Destinazione Italdipl Bucarest

Roma, li 9.4.68, ore 15.40

⁷⁷ Delegația apostolică de la Constantinopol a fost constituită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar la 25 ianuarie 1960 a luat ființă Internunțiatura apostolică. Nunțiatura Apostolică a Turciei a fost instituită la 30 august 1966, prin *Optimo sane, litterae in forma brevis* a papei Paul al VI-lea. Ca nunțiu apostolic la Ankara, de la 30 august 1966 și până la 17 mai 1969, a funcționat arhiepiscopul de Serra, Saverio Zupi, unul dintre participanții importanți la Conciliul Vatican II, fost delegat apostolic în Coreea, în 1960, apoi internunțiu și pro-nunțiu apostolic în Pakistan (1962–1965) și, ulterior, nunțiu apostolic în Malta (1969–1983). Vezi *Archbishop Saverio Zupi*, la adresa internet <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bzupi.html>.

⁷⁸ Era vorba despre vice-directorul general de la Departamentul Emigrație și Afaceri Sociale din Ministerul Afacerilor Externe de la Roma. Vezi anul 1969, în Istituto per gli Studi di Politica Internazionale, *Inventario dell'archivio storico 1934–1970*, a cura di Maria M. Benzoni, Anna Ostinelli, Silvia M. Pizzetti, dir. scient. Brunello Vigezzi, Roma, Ministero per i Beni e le Attività Culturali, Direzione Generale per gli Archivi, Union Printing SpA, 2007, p. 212 (Publicazioni degli Archivi di Stato. Strumenti, CLXXVII).

Mittente EMIGR.
GAB. On. le Ministro

Oggetto: Cappella italiana di Bucarest

Visione POL.

Testo 70 – Seguito telegramma 69 dell'8 corrente.

Informassi che in sostituzione Monsignor Dionisi la Santa Sede ha designato Padre Francesco Molinari ad officiare costà il 14 corrente⁷⁹.

Pregassi tempestivamente informare codeste Autorità con preghiera di intervenire perché sia concesso al medesimo da questa Ambasciata Romania necessario visto.

Padre Molinari giungerà costà venerdì 12 corrente con volo Tarom.

Savina

12

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 29114
Ricevuto da Mari
Decifrato da Zuffanelli

P.C. Il revisore De Vito

Provenienza Italdipl

Bucarest, li 2-8-1968, ore 11.00
Roma, li idem, ore 20.50

Assegnazione EMIGR. (A.C.)
POL.

Oggetto: Visto Padre Molinari

Visione

Testo N. 1681 – Dispaccio 089 assistenza religiosa del 24 luglio.

Circa visto Padre Molinari interessate locali autorità che assicurano verranno impartite disposizioni relative a codesta Ambasciata Romania. Egli potrà quindi qui giungere martedì 13 corrente con volo TAROM e in proposito attendo cortese conferma telegrafica.

Moscato

13

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 34993
Ricevuto da Convertito
Decifrato da

Il revisore Signorini

Provenienza Italdipl

Bucarest, li 14/9/1968, ore 12.00
Roma, li idem, ore 22.20

⁷⁹ Referire la serviciul liturgic pascal, Paștele fiind sărbătorit în anul 1968 la 14 aprilie.

Assegnazione POL.
STAMPA

Oggetto: Visita Sindaco Roma a Bucarest

Visione

Testo 2148 – Sindaco Roma e seguito qui giunti ieri sera cordialmente accolti da Presidente Consiglio popolare Bucarest che lo ha stamane ricevuto al Municipio in forma ufficiale. Deposta corona Monumento eroi socialismo nonché nostro cimitero militare⁸⁰. Visita che ha compreso anche restaurata chiesa italiana svolgessi con particolare calore e vivo interesse da parte popolazione.

Moscato

14

Ministero Degli Affari Esteri
Telegramma in arrivo n. 39698
Ricevuto da Contino
Decifrato da Ulmo

P.C. Il revisore De Vito

Provenienza Italdipl

Bucarest, li 15/10/68, ore 11.00
Roma, li idem, ore 20.15

Assegnazione EMIGRAZ.

Oggetto: Celebrazione festa 2 Novembre

Visione

Testo 2414. Riferimento telespresso 089 del 24 luglio u.s.. Dato approssimarsi 2 novembre sarò grato a codesto Ministero se prenderà opportuni accordi con Autorità ecclesiastiche affinché Padre Francesco Molinari, missionari Nostra Signora de la Salette, venga designato ad officiare messa giorno defunti nella Chiesa italiana di Bucarest.

Rimango in attesa conoscere data arrivo predetto sacerdote.

Baldocci⁸¹

⁸⁰ De fapt, de două parcele (F și E) din Cimitirul Militar din Ghencea (Bulevardul Ghencea, nr. 20), care fuseseră concesionate statului italian pe o perioadă nelimitată de către Societatea Mormintelor Eroilor. Vezi documentul din 7 iulie 1952, referitor la bunurile italiene proprietate de stat din București în ASDMAE, problema *Liberazione impiegato Eraldo Pintori – Questione Accademia di Romania*, Affari Politici, 1950–1957, Romania, 1954, pacco 1247.

⁸¹ Pasquale Antonio Baldocci, diplomat de carieră, a funcționat în Externele italiene în cadrul misiunilor de la Zagreb, Paris (reprezentanța pe lângă OCDE), Saint Louis, București, Copenhaga, Basel, Ankara, Berna. A negociat programele de cooperare bilaterală în vederea dezvoltării cu o serie de țări din Africa și Asia și a fost numit, în 1989, ambasador în Tanzania, apoi director general al Institutului Italo-African. Din 1992 s-a consacrat carierei universitare, predând în cadrul Cursului pentru licența în Științele internaționale și diplomatice de la Universitatea din Trieste, sediul de la Gorizia. Specializat în teoria formelor de limbaj diplomatic și istoria integrării europene, a devenit și președinte al Istituto per gli Studi di Previsione e le Ricerche Internazionali. A redactat o serie de lucrări de specialitate, precum *Dalla integrazione europea alla globalizzazione: itinerari della diplomazia contemporanea*, Gorizia, ISIG, 2000, 94 p.; *L'Europa politica nella prospettiva dell'allargamento dell'Unione*, Gorizia, 2001; *Per una rifondazione dell'Europa*, Gorizia, 2002; *The Gorizia Manifesto. For a new Europe in a Global context*, Gorizia, 2003; *La penna del diplomatico. I libri*

15

Ministero Degli Affari Esteri
 Telegramma in arrivo n. 42435
 Ricevuto da Vitelli
 Decifrato da

Il revisore De Vito

Provenienza Italdi

Bucarest, li 4/11/68, ore...
 Roma, li idem ore, 20.00

Assegnazione EMIGRAZ.
 POL.

Oggetto: Cerimonia Anniversario della Vittoria

Visione CERIM.
 STAMPA

Testo 2532. Mio 689.

Dopo messa celebrata 2 corrente nella nostra chiesa in commemorazione caduti prima guerra mondiale, stamane si è svolto nel cimitero italiano di questa città solenne cerimonia celebrativa in occasione 50° Anniversario della Vittoria⁸² alla presenza collettività nonché rappresentanti forze armate romene, municipalità e Ministero Esteri; sacerdote connazionale ha recitato preghiere di suffragio, dopo di che ho depresso corona sul monumento in memoria dei militari defunti.

Moscato

16

Ministero Degli Affari Esteri
 Telegramma in arrivo n. 47208
 Ricevuto da Albanese
 Decifrato da Borgna

P.C. Il revisore Tarelli

Provenienza Italdi

Bucarest, li 9 dic. 68, ore 11
 Roma, li idem, ore 21

scritti dai diplomatici italiani dal dopoguerra ad oggi, Milano, FrancoAngeli Edizioni, 2004, 160 p.; 2 ed., 2006, 239 p.; *L'Europa in crisi*, Gorizia, ISIG, 2006, 65 p.; *Europa in bilico*, Gorizia, ISIG, 2007, 140 p.; *Verso quale Europa?*, Gorizia, ISIG, 2008, 80 p.; *La vocazione europea nella scuola e nell'Università*, Accademia europeista del Friuli Venezia Giulia, Gorizia, 2013, 64 p., dar și de literatură (sub pseudonimul Andrea Bardi – spre exemplu, *La farfalla di Circe e altre memorie*, Perugia, Guerra Edizioni, 2006, 72 p.), și a colaborat la reviste ca „Rivista di Studi Politici Internazionali”, „Nuova Antologia”, „Quaderni dell'Istituto di Sociologia Internazionale di Gorizia”.

⁸² Era vorba de a 50-a aniversare (1918–1968) a Victoriei din 4 noiembrie 1918, din Primul Război Mondial (a treia Bătălie de la Piave, numită și Bătălia de la Vittorio Veneto, încheiată cu pacea de la Villa Giusti, lângă Padova), sărbătorită din 1919 ca Zi a Unității Naționale și a Forțelor Armate Italiene. *Il Cinquantenario* a fost celebrat în Italia cu mare pompă (au fost bătute în aur medalii comemorative, donate participanților la Marele Război, au fost organizate ceremonii solemne și au fost puse plăci comemorative pe monumentele dedicate celor căzuți în bătălie, au fost celebrate liturghii solemne în memoria celor căzuți).

Assegnazione EMIGR.

Oggetto: Celebrazione messa natalizia

Visione

Testo 2727. Dispaccio 089/ Assistenza Religiosa del 17 ottobre scorso.

Sarò grato se mi sarà confermato telegraficamente che padre Molinari officerà messa natalizia nella locale chiesa italiana.

Provvedo da parte mia interessare queste autorità per concessione visto.

Moscato

NEGOTIATIONS ABOUT REOPENING THE ITALIAN CHURCH IN BUCHAREST
DURING THE ATHEOCRATIC REGIME
(Summary)

Keywords: Romania, Italia, Church, communism, Nicolae Ceaușescu, Amintore Fanfani.

The study covers a new subject in Romanian historiography: the issue of reopening the Italian Church in Bucharest in the context of the permissive attitude towards the West of the Ceaușescu regime during its first five years. Romanian-Italian relations were heavily tested in the years 1950–1955 with various spy scandals and political processes that damaged the Catholic Church in Romania and the Italian community gathered around the Italian Church in Bucharest. The latest priest of the church, Clemente Gatti, was arrested and sentenced to prison and was released before his death. After 1956 Romania make several attempts to get closer to the West and, in this context, after Ceaușescu came to power, tries to rebuilt the relations with Italy, both politically, from an economic point of view and culturally. In the cultural field Italians accept negotiations that were intended to reopening Accademia di Romania in Rome and that the Italian Church reopened for worship in Bucharest. The negotiations were led by Corneliu Mănescu, Foreign Minister of Romania and Amintore Fanfani, Foreign Minister of Italy and were directly supervised by Nicolae Ceaușescu. The negotiations were positive and the Italian Church in Bucharest could work from 1968 to the fall of communism during the main religious feasts of the year.